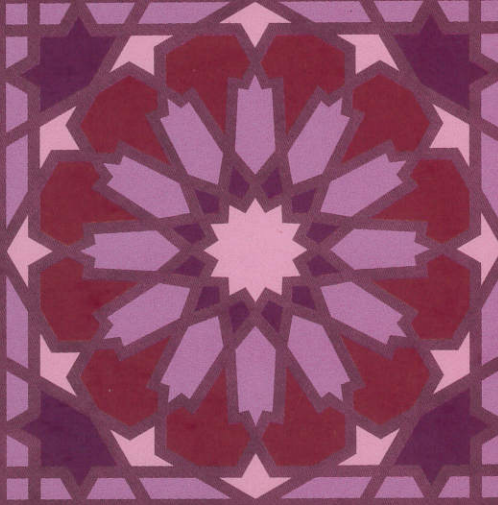


İMÂM-I A'ZAM'IN BEŞ ESERİ

EL-ÂLİM VE'L-MÜTEALLİM
EL-FIKHU'L-EBSAT
EL-FIKHU'L-EKBER
RİSÂLETÜ EBÎ HANÎFE
EL-VASIYYE



TERCÜME
MUSTAFA ÖZ



Yedinci Baskı



İMÂM-I A'ZAM'IN BEŞ ESERİ

EL-ÂLİM VE'L-MÜTEALLİM
EL-FIKHU'L -EBSAT
EL -FIKHU'L -EKBER
RİSÂLETÜ EBÎ HANÎFE
EL- VASIYYE

M.Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI Nu: 49

İMÂM-I A'ZAM'IN BEŞ ESERİ

EL-ÂLİM VE'L-MÜTEALLİM
EL-FIKHU'L -EBSAT
EL -FIKHU'L -EKBER
RİSÂLETÜ EBÎ HANİFE
EL- VASIYYE

Tercüme
Mustafa ÖZ

7. Basım



İstanbul 2011

M.Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI Nu: 49

ISBN: 978-975-548-178-4

Sertifika No: 16209

Kitap Adı

İmâm-ı A'zam'ın Beş Eseri

Tercüme

Mustafa ÖZ

Sayfa Düzeni

Utku SÖNMEZ

Kapak Tasarım

Nüans Ajans

Baskı/Cilt

Seçil Ofset Matbaacılık

Sertifika No: 12068

7. Baskı

Haziran 2011, İstanbul

Bu eserin bütün hakları İFAV'a aittir.

Yayınevinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

İsteme Adresi

M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

Mahir İz Cad. No: 2 Bağlarbaşı 34662 Üsküdar İSTANBUL

Tel: 0216 651 15 06 Faks: 0216 651 00 61

ifav@ilahiyatvakfi.com • <http://www.ilahiyatvakfi.com>

İÇİNDEKİLER

EL-ÂLİM VE'L-MÜTEALLİM	7
EL-FIKHU'L -EBSAT	33
Kader Konusunda Bir Bölüm	38
Allah'ın Dilemesi Babı	46
Allah'ın Dilemesi Konusunda Bir Başka Bölüm	48
Günah İşleyen Kimsenin Kâfir Olduğu İddiasının Reddi Bölümü	49
İman Babı	51
EL-FIKHU'L -EKBER	53
EBÛ HANİFE'NİN OSMAN EL - BETTÎ'YE YAZDIĞI RİSALE	59
EBÛ HANİFE'NİN VASIYYETİ	65

EL-ÂLİM VE'L-MÜTEALLİM

İbn Kâdi'l-Asker diye bilinen Ebu'l-Hasen Ali b. Halil ed-Dimeşkî şöyle dedi: Bize Ebu'l-Hasen Bürhanuddin Ali b. el-Belhî, Ebu'l-Muîn Meymun b. Muhammed el-Mekhûlî en-Nesefî'den, o babasından, o Abdülkerîm b. Musa el-Pezdevî'den, o Eb Mansur el-Mâtüridî'den, o Ebû Bekr Ahmed el-Cüzcânî'den, o Ebû Süleyman Mûsâ el-Cüzcânî'den, o da Muhammed b. Mukatil er-Râzî'den, son ikisi Ebû Mutî el-Hakem b. Abdillâh el-Belhî ve İsmâ b. Yusuf el-Belhî'den, bu ikisi de Ebû Mukâtil Hafs b. Selâm es-Semerkindî'nin Ebû Hanife'ye sorduğu suallerin cevaplarını naklederek şöyle dedi:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Hamd âlemlerin Rabbi'ne, salât ve selâm peygamberlerin efendisi ve sonuncusu Hz. Muhammed'e ve Allah'ın sâlih kullarına.

Ben sana Allah'a karşı tâat ve takva tavsiye ederim. Allah hesaba çekici ve cezalandırıcı olarak yeter. Allah bize tertemiz bir hayat ve iyi bir akıbet nasib etsin. İşte senin sorduklarını cevaplandırımdı. Eğer uzatma endişesi ve senin için gereğinden çok açıklama yapma durumu olmasaydı, cevaplandırıdığım hususlarda daha çok bilgi verirdim. Sana ve kendime hayır dilerim. Kendisinden yardım istenen ve güvenilen ancak Allah'tır.

Talebe Ebû Mukâtil şöyle dedi: Ey âlim, faziletine inandığım ve birlikte bulunmaktan istifade edeceğim için sana geldim. Allah'ın beni senden faydalandırmasını niyaz ederim. Allah sana iyilik versin, sana sorduğum suallerin cevabını ver ki, Allah'ın sevabına nail olasın.

Karşılaştığım bazı kimseler, bana bir takım şeyler sordular, sorularına cevap veremedim. Cevap veremediğim için de hak bildiğim şeyi terketmedim. Hakkı açıklayacak bir kimsenin mevcut olduğuna inandım. Zira hak ortadan kalkıp, bâtil onun yerine kâim olamazdı. Keza dinin aslını, mensup olduğu hak yolu ve iddia ettiği konularda ne söylediğini bilmeyen, öğrenme çağındaki bir çocuk ya-

hut hafif akıllı veya kendini nakzederek saçmalayıp, kendisine utanç getiren bir delinin durumuna düşmek istemedim. Ki bu sayede, bana karşı direnen ve beni hak yoldan uzaklaştırmak isteyen bir sapkın gelirse, gücü yetmesin. Öğrenmek için gelen olursa ona da hakkı açıklayayım ve işimde basiretli olayım istedim.

Âlim Ebû Hanife şöyle dedi: Araştırmada sana fayda verecek iyi bir yola koyulmuşsun. Bil ki, uzuvların göze tâbi olması gibi, amel de ilme tâbidir. Az amelle beraber olan ilim, çok amelle birlikte olan cehaletten daha hayırlıdır. Bunun gibi hayat için zarurî olan azık ile hidayet, cehaletle beraber olan çok azıktan daha faydalıdır. Bundan dolayıdır ki, Allah: “Hiç bilenlerle, bilmeyenler bir olur mu?”¹ buyurmaktadır.

Talebe: Benim ilim öğrenmek hususundaki isteğimi arttırdınız. Çeşitli insanların sözlerine gelince, inşallah ben onlara, kendime göre aşağı seviyesinden başlayacağım. Siz, onlara karşı kullanacağım delilleri bana söyleyin.

Bir takım kimseler gördüm. Onlar “Bu meselelere asla girme, zira Hz. Peygamber’in ashâbı bu konulara girmediler, onlar için kâfi olan şey senin için de kafidir,” diyorlardı. Böyle söyleyenler benim üzüntümü arttırdılar. Onların hâlini, büyük ve suyu bol bir nehirde çıkış yerini bilmediği için boğulacak olan kimseye, bir başkasının “Yerinde dur, sakın çıkış yeri arama,” demesine benzettim.

Âlim: (Allah rahmet etsin) şöyle dedi: Senin onların bazı kusurlarını tesbit ettiğini ve onlara karşı bazı delillerin olduğunu görüyorum. Fakat onlar sana “Hz. Peygamber’in ashâbı için kâfi olan senin için de kâfi değil midir?” dediklerinde, “evet, ben onların durumunda olsaydım, onlar için mümkün olan benim için de mümkün olurdu.” şeklinde cevap ver. Oysaki onların şartları ile bizim şartlarımız birbirinin aynı değildir. Biz, bize ta’n eden, kanımızın dökülmesini helâl sayan kimselerle karşı karşıyayız. O halde aramızda isabetlinin ve hatalının kim olduğunu bilmememiz, canımızı ve ırzımızı müdafaa etmememiz caiz değildir. Hz. Peygamber’in ashâbının hâli, kendileriyle vuruşanı olmayan, silah taşımaya ihtiyaç duymayan bir kavmin hâli gibidir. Halbuki biz, bizi vuran ve kanımızı helâl sayanlarla karşı karşıyayız. Öyle ki kişi, insanların ihtilaf ettikleri konuda dilini tutsa bile, işittiği hususlarda kalbindeki hisleri men edemeyecektir. Zira kalp iki şeyden birini, yahut her ikisini de kötü görecektir. Kalbin, birbirinden farklı iki hususu da sevmesi mümkün değildir. Kalp zulme meylettiği zaman, zâlimleri sever, zâlimleri sevdiğinde de onlardan olur. Hakk’a ve hak ehline meylettiği zaman, onlarla dost olur. Bu duruma göre söz ve amellerin gerçekliği ancak kalp

ciyetiyle mümkün olur. O halde lisanı ile iman eden ve fakat kalbi ile iman etmeyen kimse Allah katında mü'min olamaz. Buna mukabil kalbi ile iman eden, fakat dili ile söylemeyen kimse ise, Allah katında mü'mindir.

Talebe: Evet, bu sizin dediğiniz gibidir, fakat hata edenle, isabet edeni bilmediğim takdirde, bu husus bana zarar verir mi? Bu hususu açıklayınız.

Âlim (r.a.): Bu sana sadece bir konuda zarar vermemesine karşı, bir çok konularda zarar verecektir. Zarar vermeyecek olan cihet, senin hata eden kimsenin amelinden dolayı mes'ul tutulmamandır. Buna karşı sana zarar verecek hususlardan birisi; önce doğruyu hatalıdan ayıramadığın için, cehaletle itham edilmendir. İkincisi; senden başkaları için olduğu gibi, senin için de çıkış yolunu bilmeyeceğin bir şüphe durumunun ortaya çıkmasıdır. Zira sen hatalı mı yoksa isabetli mi olduğunu bilemediğin bu durumdan kurtulamazsın. Üçüncüsü ise; hatalıyı isabetliden ayıramadığın için kimi Allah için seveceksin, kime Allah için buğzedeceksin? İşte bunu bilemezsin.

Talebe: Benim gözümün perdesini açtınız. Sizinle konuşmamızdaki bereketi görmeye başladım. Fakat hakkı tavsif eden fakat muhalifinin zulüm ve haklılığını bilmeyen kimse için ne dersiniz? Bu, o kimse için caiz olur mu? O kimsenin hakkı bildiği yahut hak ehli olduğu söylenebilir mi? Bu hususu açıklayın.

Âlim (r.a.): O kimse hakkın özelliklerini ortaya koyup, muhalifinin haksızlığını bilmediği zaman adli de, zulmü de bilmiyor demektir. Ey kardeşim, bil ki bana göre bütün zümrelerin en cahili ve en kötüsüdür, şüphesiz bu kimselerdir. Onların durumu kendilerine beyaz bir elbise getiren ve rengi sorulan dört kişinin durumuna benzer: Bu dört kişiden birisi "bu bir kırmızı elbisedir", diğeri "bu bir sarı elbisedir", üçüncüsü ise "bu bir siyah elbisedir", dördüncüsü ise "bu elbise beyazdır" diye cevap verir. Bu sonuncuya önceki üç kişinin hatalı mı, yahut isabetli mi olduğu sorulduğunda, "şüphesiz ki, ben elbisenin beyaz olduğunu biliyorum. Fakat onların da doğru söylemiş olmaları mümkündür" der.

Böylece bu sınıfa giren insanlar; "Biz biliyoruz ki zina eden kimse kâfir değildir. Fakat zina edenin zina fiili, kendisinden elbisenin çıkarılması gibi imân özelliğini de giderir, görüşündeki kimselerin kanaatlerinin de doğru olması mümkündür, biz onları yalanlayamayız" derler.

Keza; "Hacca gitmeye gücü yettiği halde hacca gitmeyen kimseyi mü'min olarak isimlendirir ve cenaze namazını kılarız, onun için Allah'tan af dileriz, hac-cını kaza ederiz. Fakat o kimsenin yahûdî yahut hristiyan olarak öldüğünü ileri sürenleri de yalanlamayız." derler. Bunlar Şia'nın görüşünü hem reddederler,

hem de benimserler. Havâric'in sözünü hem inkâr ederler, hem de kabul ederler. Mürcie'nin düşüncesini hem reddederler, hem de benimserler. Bu halleriyle de kendi düşüncelerinin doğrulanmasını, bu üç zümrenin de görüşlerinin tezyif edilmesinin gerektiğini ileri sürerler. Ayrıca bu konuda bir takım rivayetler de naklederek Hz. Peygamberin böyle söylediğini naklederler. Şüphesiz biz biliyoruz ki, Allahu Teâla elçisini tefrika ve müslümanları birbirleriyle vuruşturmak için değil, ayrılığı gidermek ve aralarındaki sevgiyi arttırmak için bir rahmet olarak gönderdi. Halbuki onlar ihtilafın rivayetlerde nâsîh ve mensuh olması dolayısıyla meydana geldiğini iddia ederek, "biz duyduğumuz şekilde rivayet ederiz," diyorlar. Yazıklar olsun, kendi akıbetleri ile ilgili konuda ne kadar az ihtimam gösteriyorlar. Öyle ki İnsanların karşısına çıkıp mensûh olduğunu bildikleri şeyleri naklediyorlar. Halbuki bu gün mensûh ile amel etmek dalâlettir. İnsanlar da onların sözlerini kabul ederek dalâlete düşüyorlar. Biz şüphesiz biliyoruz ki, Hz. Peygamber bir âyeti iki nevi tefsir etmemiştir. Kur'ân-ı Kerim'in nâsîh olan âyetini herkes için nâsîh, mensuh olanını da herkes için mensuh olarak tefsir etmiştir. Kur'an'daki ilâhî sıfatlar ve haberlere gelince; bunların hiçbirinde mensûh yoktur. Nâsîh ve mensûh ancak emir ve nehiyde cereyan eder.

Talebe: Bana yardım ettiğiniz için Allah sizi cennetiyle mükâfatlandırsın. Siz ne iyi öğreticisiniz, bana ulaşamadığım bir ilim kapısını açtınız. Bu kavmin sözlerinden öyle şeyler naklettiniz ki, artık onların düşünce ve görüşlerinin zayıflığı ve acizliği konusunda daha fazla bilgi sahibi olmaya ihtiyaç duymuyorum. Fakat siz ikinci zümrenin; Allah'ın farz kıldığı her şeyi işlemek, haram kıldığı her şeyden de kaçınmak mânâsında "Allah'ın dini çoktur" şeklindeki iddialarının nasıl reddedileceğini açıklayın.

Âlim (r.a.): Bilmiyor musun ki, Allah'ın resulleri- Allah hepsine salât ve selâm eylesin- değişik dinlere mensup değillerdi. Hiçbiri kendi kavmine, kendisinden önce gelmiş olan resulün dinini terketmeyi emretmemiştir. Çünkü peygamberlerin dini birdir. Buna mukabil her resul kendi şeriatına davet etmiş, kendinden önceki resulün şeriatına uymaktan nehyetmiştir. Zira resullerin şeriatları çok ve muhtelifdir. Bundan dolayı Allah Kur'an-ı Kerim'de "Sizin her biriniz için bir şeriat, bir yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi sizi bir tek ümmet yapardı."² buyurmuştur. Allah, bütün peygamberlere tevhid demek olan dinin ikamesini, dinlerini tek bir din kıldığı için de ayrılmamalarını emretmiştir. "O, size, dinden Nuh'a emrettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimizi; dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye, kanun yaptı."³, "Senden

2 Mâide 5/48.

3 Şûra, 42/13.

evvel hiçbir peygamber göndermedik ki ona, benden başka hiçbir ilâh yoktur, ancak bana ibâdet edin diye vahyetmiş olmayalım.”⁴, “Allah’ın yarattığı değiş-tirilmez, en doğru din budur.”⁵ Yani Allah’ın dini değiştirilemez. Nitekim din; tebdil, tahvil ve tağyir edilmemiştir. Şeriatler ise tebdil ve tağyir edilmiştir. Zira bir takım şeyler bazı insanlar için helâl iken, Allah onları diğer insanlara haram kılmıştır. Bir çok emirler vardır ki, Allah onların yapılmasını bir kısım insanlara emrettiği halde diğer insanları, onları işlemekten nehyetmiştir. O halde şeriatler çok ve muhtelifdir. Şeriatler, yapılması farz kılınan şeylerdir. Eğer Allah’ın bütün emrettiklerini yapmak ve bütün nehyettiklerinden kaçınmak din olsa idi; bu durumda Allah’ın emrettiklerinden herhangi birini terkeden yahut nehyettiklerinden herhangi bir şeyi işleyen kimse, Allah’ın dinini terketmiş ve kâfir olmuş olurdu. Bu durumda kâfir olan kimsenin de müslümanlarla kendi arasında cereyan eden nikahlanma, miras, cenazesinin peşinden gitmek, kestiklerini yemek ve benzeri hususlar ortadan kalkmış olurdu. Oysaki Allah, müminler arasında can ve mallarının korunup haram kılınmasının sebebi olan iman dolayısıyla bu hususları farz kılmıştır. Allah, mü’minlere farz olan şeyleri, onların dini kabul etmelerinden sonra emretmiştir: “İman eden kullarıma söyle, namazı dosdoğru kılınlar.”⁶, “Ey iman edenler, size kısas farz kılındı..”⁷, “Ey iman edenler, Allah’ı çok anın..”⁸ âyetleri ve benzerleri bu hususu belirtmektedir. Eğer farz kılınan şeyler bizatihi iman olsaydı, Allah o amelleri işleyinceye kadar kullarını mü’min olarak isimlendirmezdi. Oysa ki Allah, iman ve ameli birbirinden ayırmıştır. “İman eden ve salih ameller işleyenler...”⁹, “Hayır, kim muhsin olarak imanı bütünü varlığını Allah’a teslim ederse...”¹⁰, “Kim de mü’min olarak âhireti diler ve onun için çalışırsa...”¹¹ âyetlerinde imanın amel olmadığı ortaya konulmuştur. O halde mü’minler. imanlarından dolayı namaz kılar, oruç tutar, zekât verir, hacceder ve Allah’ı zikrederler. Yoksa namaz, zekât, oruç ve haccetmekten dolayı iman etmiş olmazlar. Bu onların iman ettikten sonra amel işleme durumlarını ortaya koyar. Farz olan şeyleri işlemeleri de iman etmiş olmalarından dolayıdır. Yoksa onların imanı, farz olan şeyleri yaptıklarından dolayı değildir. Bu durum, üzerinde borç bulunan bir kimsenin hâline benzer. Borçlu önce borcunu kabul

4 Enbiya 21/25.

5 Rûm, 30/30.

6 İbrahim 14/31.

7 Bakara 2/178.

8 Ahzâb 33/ 41

9 Asr 103/2.

10 Bakara 2/112.

11 İsrâ 17/ 19.

eder, sonra da öder. Önce ödeyip, sonra da borcunu kabul etmez. Borcunu kabul etmesi ödemesinden dolayı değil; bilakis ödemesi, borcunu kabul etmesinden dolayıdır. Köleler, efendilerinin kölesi olduklarını bildiklerinden dolayı onların namına hizmet ederler, yoksa onlara hizmet ettiklerinden dolayı onların kölesi olduklarını kabul etmezler. Zira nice insanlar vardır ki başkalarının işinde çalışırlar, fakat onlar bu çalışmaları sebebiyle ile başkasının kölesi olduklarını kabul etmezler. Onların çalışmaları da köleliği kabul mânâsına gelmez. Bir başkası ise köleliğini kabul ettiği halde çalışmaz, fakat onun çalışmaması, köleliğini ortadan kaldırmaz.

Talebe: Çok güzel belirttiniz. Fakat imanın ne olduğunu açıklayın.

Âlim (r. a.): İman; tasdik, marifet, yakîn, ikrar ve islâmdır. İnsanlar tasdik konusunda üç halde bulunurlar. Bir kısmı Allah'ı ve Allah'tan gelen şeyleri kalp ve lisanla tasdik ederler. Bir kısmı da kalp ile tasdik eder, lisanla yalanlar.

Talebe: Benim cevabını bulamadığım bir meseleyi açtınız. Bu üç kısımdan behsedin. Onların Allah katında mü'min olup olmadıklarını açıklayın.

Âlim (r. a.): Allah'ı ve Allah katından gelen şeyleri kalp ve lisanla tasdik eden kimse, Allah katında ve insanlar yanında mü'mindir. Lisaniyla tasdik, kalbi ile tekzib eden kimse, Allah katında kâfir, insanlara göre ise mü'mindir. Çünkü insanlar onun kalbinde olanı bilmezler. İkrar ve şehadetinden dolayı onu mü'min diye isimlendirmeleri gerekir. Zira kalbdekini öğrenme külfetine girme durumu yoktur. Bir kısım kimseler de, Allah katında mü'min, insanlara göre kâfir olur. Bu, imanını gizleme durumunda, lisanı ile küfür izhar etmiş kimsenin hâlidir, imanını gizlemek için böyle yaptığını bilmeyen kimse, onu kâfir olarak isimlendirir. Fakat o kimse Allah katında mü'mindir.

Talebe: Hakkı açıkladınız. Fakat görüyorum ki sözlerinizde imanı; tasdik, marifet, ikrar, islâm ve yakîndir şeklinde çoğaltmış oldunuz.

Âlim (r. a.): Allah iyiliğini versin. Acele etme, fetva konusunda daha ağır ol. Sana bahsettiğim şeylerden beğenmediklerin olursa, eğer ihlaslı isen, bana açıklamasını sor. Nice insanlar vardır ki bir sözü ilk işittikleri zaman beğenmezler, fakat açıklaması yapıldığı zaman memnun olurlar. Sakın bir sözü duyup beğenmeyen, sonra da sahibini lekelemek için o sözü insanlar arasında söyleyip ifşa eden kimselerden olma. Zira o tip kimseler "söylenen sözün belki benim bilmediğim bir yönü vardır, arkadaşşıma sorayım, herhalde bunu kasdetmediği halde söyleyiverdi, benim için gerekli olan dikkatli olmak, arkadaşşıma kötülememek, sözünü niçin söylediği anlaşılınca kadar onu lekeleyecek bir şey söylememektir." diye düşünmezler.

Talebe: Allah seni ilimde sabit ve muvaffak kılsın, sana verdiği iyilikleri devam ettirsin. Söylediğini öğrendim. Ben talebeyim, kusurumu bağışlayın. Fakat belirttiğiniz tasdik, marifet, ikrar, islâm ve yakînin size göre mevkii ve tefsiri nedir? Bunu açıklayın.

Âlim (r. a.): Bunlar birbirinden farklı ve fakat hepsi de bir mânâyâ, iman mânâsına gelen kelimelerdir. Allahu Taâlâ'nın Rab olduğunun ikrarı, tasdiki, kesin İnancı ve kesin bilgisidir. Bütün bunlar, muhtelif lafızlar olmalarına rağmen mânâları birdir. Meselâ, bir kimseye, ey insan, ey adam veya ey filanca denmesi gibi. Söyleyen kimse, bu kelimelerle aynı mânâyı kastettiği halde, muhtelif isimlerle çağırılmış olmaktadır.

Talebe: Allah sana rahmetiyle muamele etsin. Eğer kıt bilgim ve görüşümdeki aczi bilmeseydim, sana gelmezdim. Bende hoşlanmadığın bir şey görürsen yahut ben sizi sıkıntıya sokarsam, beni ayıplamayın. Çünkü hastanın hastalığının tedavi zahmeti tabibe aittir. Keza görmeyen kimsenin elinden tutma zahmeti de görene aittir. Bunun gibi âlim de câhilin sıkıntısına katlanmalıdır. Câhilin bir takım sözleri duyunca korkup uzaklaştığını, fakat bu sözler kendisine açıklanınca sükûnete ulaştığını öğrenmiş oldum, iman, tasdik, yakîn ve ihlası ne kadar güzel açıkladınız. Fakat nasıl olur da, bizim imanımız, melekler ve peygamberlerin imanı gibidir, diyebiliriz? Oysaki onların, Allah'a karşı bizden daha itaatli olduklarını biliyoruz.

Âlim (r. a.): Şüphesiz onların Allah'a karşı bizden daha itaatli olduklarını biliyorum. Ben sana imanın amelden başka bir şey olduğunu söylemiştim. Buna göre bizim imanımız da onların imanı gibidir. Çünkü biz, Allah'ın birliğini, rububiyetini, kudretini ve ilâhî katından gelen her şeyi, meleklerin ikrar ettikleri, peygamberlerin tasdik ettikleri gibi tasdik ettik. Bundan dolayı iddia ediyoruz ki, bizim imanımız, meleklerin imanı gibidir. Çünkü biz, meleklerin görüp inandıkları, Allah'ın akıllara hayret veren âyetlerinin hepsine görmediğimiz halde tamamen iman etmiş bulunuyoruz.

Talebe: Allah sizi kurtuluşa erenlere katsın. Ne güzel belirttiniz. Şimdi; iman, tasdik ve yakînimizin meleklerin imanı, yakîni ve tasdiki gibi olduğunu anladım. Fakat niçin onlar bize nazaran, Allah'tan daha çok korkarlar ve O'na daha çok itaat ederler? Keza câhillere bir musibet anında bir kimsenin sürçmesini veya feriyadını yahut düşmandan korktuğunu veya arzusundaki hırsını görünce, niçin, bu yakînin zayıflığındandır diyorlar? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Câhil kimseler “bu yakînin zayıflığındandır,” sözünü yakînin açıklamasını bilmedikleri için söylerler. Bir şey hakkında kullanılan yakîn ifadesi, o şeyi kesin olarak, şek ve şüphe etmeyerek bilmek demektir. Bundan dolayı şehadet ehli olan bir müslüman hangi günahı işlerse işlesin, Allah, kitaplar ve resuller konusunda şüpheyeye düşmez. Diğer insanların durumunu kendi durumumuzla kıyaslarsak, bizden bir musibet anında bazan sürçme, feryat veya düşmandan korku sadir olduğunu görürüz. Bu durumda iken Allah ve Allah katından gelen şeyler mevzuunda bize herhangi bir şek ve şüphe arız olmaz. Bizim anlayışımıza göre, kendi durumumuz ne ise, başkalarının durumu da odur. Melekler bize nazaran Allah’tan daha çok korkarlar ve O’na daha çok itaat ederler, sözüne gelince; bu bir takım özelliklerinden dolayıdır. Bu özelliklerinden biri onların nübüvvet ve risaletle üstün kılınmaları yanında, Allah korkusu, sevgisi ve bütün güzel ahlâk ile başkalarından üstün yaratılmaları durumudur. Bir başka özellik, onların diğer melekleri ve akılları hayrete düşüren başka hususları görmeleridir. Üçüncü özellik, onların musibet anında feryat etmemeleridir. Bu ve benzeri özellikler onları masiyetten alıkoymaktadır.

Talebe: Belirttiklerinizi anladım. Doğruyu ifade ettiniz, güzel söylediniz. Fakat burada, bizim yakînimiz, korkumuz ve cür’etimiz İle meleklerin yakîni, korkusu ve cür’etinin nasıl olduğu konusunda bir kıyas yapmanızı arzu ediyorum. Çünkü cahil, akibeti ile ilgili bir hususa değer verirse öğrenmek ister. Siz onun anlamadığı bir hususu belirttiniz. Bu konuyu bir kıyasla bağlarsanız, daha rahat anlar.

Âlim (r. a.): Kıyas istemeniz iyi bir şey. Meselelerin karşılıklı müzakeresinden faydalanmak isteyen kimse, o esnada söyleneni anlamadığı zaman kıyas yapılmasını ister. Bil ki kıyas, hakkı bulmak isteyen aradığı hakkı ortaya koyar. Kıyas, hak sahibinin iddia ettiği hakka ulaşmasında âdil şahitler gibidir. Eğer cahiller hakkı inkâr etmeselerdi, âlimler kıyas ve mukayese külfetine girmeyeceklerdi. Meleklerin ve bizim yakînimizin bir olması, fakat onların bize nazaran Allah’tan daha çok korkmalarının nasıl olduğu konusunda istediğin kıyasa gelince; bunu sana şöyle anlatayım: Yüzmek bilen iki kimse var, bunlardan biri diğerinden daha usta yüzücü değil. İkisi de suyu bol, şiddetli akıntılı bir nehre geliyorlar. Bunların biri suya girme konusunda çok cür’etli, diğeri ise korkuyor. Yahut aynı hastalıktan muzdarip olan iki hastadan biri, kendisine getirilen çok acı bir ilacı içmekte cür’etli, diğeri ise korku duyuyor. İşte bu hususta kıyas budur.

Talebe: Gayet güzel açıkladınız. Fakat bizim imanımız, resullerin imanı gibi ise, imanımızın sevabı da onların imanının sevabı gibi değil midir? Eğer bizim imanımızın sevabı, onların imanının sevabı gibi ise, onların bize karşı üstünlük-

leri nelerdir? Zira biz onlarla dünyada iken imanda müsavi oluyoruz, âhirette de imanın sevabında müsavi oluyoruz. Eğer bizim imanımızın sevabı onların imanının sevabından daha aşağı olursa, bu zulüm değil midir? Böyle olduğu takdirde, imanımız onların imanı gibi olduğu halde, sevabımız, onların sevabı gibi olmuyor.

Âlim (r.a.): Meseleyi büyüttün, fakat fetva hususunda, dikkatli ol. Bizim imanımızın onların imanı gibi olduğunu bilmiyor musun? Biz de peygamberlerin iman ettikleri her şeye iman ettik. Fakat bunun ötesinde, iman ve bütün ibâdetlerin sevabı hususunda onların bize üstünlükleri vardır. Çünkü Allahu Teâlâ peygamberleri, diğer insanlardan peygamberlik hususiyeti ile üstün kıldığı gibi, sözlerini, namazlarını, evlerini, meskenlerini ve bütün her şeylerini, diğer insanlardan üstün kılmıştır. Allah, bize onlara verdiği sevap gibi sevap vermediği zaman bize zulmetmiş olmaz. Zulüm, ancak bizim hakkımızın karşılığını vermeyip, bizi mahrum etmesi halinde bahis konusudur. Bunun yanında Allah'ın, hakkımızı tam olarak verip bizi hoşnut kılmasından sonra, peygamberlere daha çok ihsanda bulunması zulüm değildir. Oysaki nebî ve resullerin, dünyadaki bütün insanlar üzerinde üstünlükleri vardır. Çünkü onlar önderlerdir. Allah'ın emin kullarıdır. Hiç bir kimse; ibâdet, Allah korkusu, huşu ve zat-ı ilâhi hakkında meşakkatlere katlanmak hususunda, onların seviyesine ulaşamaz. Keza bütün insanlar, Allah'ın izni ve onlar vasıtasıyla fazilete ulaşmışlardır. Onların duaları sonucu cennete gireceklerin ecirlerinin bir benzeri de yine onlara aittir.

Talebe: Şüphesiz ki doğruyu açıkladınız. Allah sizi cennetiyle mükâfatlandırsın. Fakat şirk haricinde, Allah'ın mutlaka cezalandıracağı bir kısım günahlar biliyor musunuz? Yahut hepsinin affedileceği kanaatinde misiniz? Eğer, bir kısmı affolunur, bir kısmı affolunmaz görüşünde iseniz, affolunanlar hangi günahlardır? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Allah'ın şirk haricinde mutlaka cezalandıracağı günahlar hakkında bir şey bilmiyorum. Ehl-i kible den günahkâr olanların herhangi biri için, şirkten maada işlediği günahlar hususunda, Allah onu mutlaka cezalandıracaktır, şeklinde şهادette bulunmam. Bildiğim şudur ki; günahların bir kısmı affedilir. Fakat hangisidir? Bunu bilmiyorum. Zira Kur'an-ı Kerim'de "Eğer yasakladığımız büyük günahlardan kaçınırsanız sizin kusurlarınızı örteriz..¹² buyurulmaktadır. Büyük günahların hepsini, yahut affolunacak kusurların tamamını bilmiyorum. Fakat, Allah'ın, şirkten başka bütün günahları affetmesi mümkündür. Çünkü "Şüphesiz Allah kendisine şirk koşulmasını affetmez. Onun ötesinde dilediği

kimselerin günahlarını affeder.”¹³ buyurmaktadır. Allahu Teâlâkimi affetmek ister, kimi affetmek istemez, bunu bilemem.

Talebe: Allah'ın katili affetmesinin, harama bakan bir kimseye de azap etmesinin mümkün olduğunu bilmiyor musunuz? Affedilmelerinin umulması bakımından size göre ikisi de aynı durumda değil midir?

Âlim (r.a.): Eğer Allah katili affederse, harama bir defa bakan kimsenin affedilmeye daha çok layık olduğunu biliyorum. Bir bakıştan dolayı Allah azaba çekerse, öldürme fiilinden dolayı azaba çekmesi daha uygundur. Zira Allah, “Allah katında en şerefli, en çok takva sahibi olanınızdır,”¹⁴ buyurur. Buna göre bakma fiilinin sahibi, eğer adam öldürme fiilini işlememişse, katil olan kimseden daha çok takva sahibidir. Belirttiğin şekilde her ikisinin de affedilmesinin umulmasında, bana göre ikisi de aynı seviyede değildir. Çünkü ben, büyük günah işleyen kimseye nazaran, küçük günah işleyenin affedilmesini daha çok ümit ederim. Bu konuda, şöyle bir kıyas yapalım: İki kimse var, bunlarda biri denizde, diğeri de küçük bir nehirde yolculuk yapıyor. Ben her ikisinin de boğulmasından endişe eder ve fakat ikisinin de kurtulmasını ümit ederim. Bununla birlikte, denizdeki kimseye nazaran, küçük nehirdeki şahsın kurtulacağını daha çok ümit ederim. Tıpkı bunun gibi, büyük günah işleyenin durumundan da, küçük günah işleyene nisbetle daha çok korkarım, küçük günah işleyenin, büyük günah işleyene nazaran affedilmesi durumunu daha çok ümit ederim. Buna mukabil, her ikisinin affını ümit etmeme rağmen, her ikisinin de amelleri nisbetinde akıbetlerinden korkarım.

Talebe: Ne kadar güzel kıyas yapıyorsunuz. Fakat büyük günah işleyen kimsenin affedilmesini dilemek mi, yoksa ona beddua etmek mi daha iyidir? Yahut siz onun için istiğfar vaye lanetle beddua etmek arasında muhayyer misiniz? Bütün bunları bana açıklayın.

Âlim (r.a.): Allah'a şirk koşmak ötesindeki günahlar iki kısma ayrılır. Kul bu iki kısım günahı hangisini işlerse işlesin, onun affı için dua etmek daha iyidir. Fakat ona beddua etsen de günahkâr olmazsın. Bu, sana karşı bir kötülük işleyen kimseye, beddua etmek yerine affetmenin daha iyi olması gibidir. Eğer bir kimse kendisi ile yaratıcısı arasında şirk koşmaksızın bir günah işlerse,, ona merhamet edip şahadet hürmetine işlediği günahın affı için dua edersen, bu daha iyidir. Eğer onun helak olması için “Yâ Rabbi, şu adamı günahıyla cezalandır,”

13 Nisa 4/48.

14 Hucurat 49/10.

şeklinde beddua edersen, günaha girersin. Günahkâr kimse için Allah'tan af dilemek, iki husustan dolayı daha faziletlidir. Birincisi, o kimse netice itibariyle günahkâr da olsa mü'mindir. Diğer taraftan Allah'ın o kimseye mutlaka azap edeceğini bildirdikten sonra, onun için af dilerse bu senin için haramdır. Çünkü Allah cehenneme lâayık kıldığı kimseler için af dilenmesini yasaklamıştır. Allah'ın, azap edeceğini bildirdiği kimse için af dilenmesi ve "Yâ Rabbi, sadece beni öldürme" şeklinde, Allah'ın vadinden dönmesinin istenmesi nehyolunmuştur. Zîra Allah, Kur'an-ı Kerîm'de "Her nefis ölümü tadacaktır." ¹⁵ buyurmaktadır. Şehâdet kelimesine inananlar için, bu şehâdet ve ikrarları hürmetine affedilmelerine dua etmek efdaldır. Zira Allaha itaat hususunda, şehâdet kelimesini ikrar etmekten daha faziletli bir şey yoktur. Allah'ın emrettiği bütün farzlar, bu şehâdeti kabul ve tasdik muvacehesinde, yedi kat gök ve yerler arasında bulunan şeylerle, bir yumurtanın mukayesesinden daha küçük bir yer işgal eder. Nasıl ki şirkin günahı en büyük günah ise, şehâdetin ecri de en büyük ecirdir. Allah, şirkin günahının ne kadar büyük olduğunu, hiç bir kötü amel için ifade etmediği bir şekilde belirtmiştir. "Şüphesiz şirk, büyük bir zulümdür." ¹⁶ Hiçbir kötü amel için Allah, böyle bir ifadede bulunmamıştır. Keza, "Her kim Allah'a şirk koşarsa, yüksekten düşüp de parçalanmış, kuşlar tarafından kapışılmış, yahut rüzgâr tarafından uzak bir yere sürüklenmiş gibi olur." ¹⁷, "Onların, Rahman olan Allah'a oğul isnâd etmelerinden neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak, dağlar parçalanıp çökecektir." ¹⁸ âyetlerinde görüldüğü gibi, adam öldürme veya daha başka günahlar için, bu şekilde buyurmamıştır.

Talebe: Konuştukça, meselelerin müzakeresine arzumu daha çok arttınyorsunuz. Bütün mü'minlere hizmetinizden dolayı Allah sizi hayırla mükâfatlandırsın. Mü'minlerin iyisi ve günahkârı hakkındaki sözleriniz, görüş ve davranışlarınız ne kadar güzel. Onların faziletini ne kadar müdrik ve onlara karşı ne kadar müşfiksiniz. Fakat adaletli ve hak ehli, ehl-i kible olmalarına rağmen, birbirlerine karşı üstün olma durumu var mıdır? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Adaletli ve hak ehli, Allah'ın mukaddes emirlerine hürmet konusunda aynı seviyededirler. Fakat onların bir kısmı; ilim, delil, mukaddes ilâhî emirlere ta'zim ve davet, bu konuda sıkıntılara katlanmak ve ümmetin bozulmaması hususunda büyük gayret sarfetmelerinden, onların haklarını aramak ve müdafaa etmek bakımından, diğerlerinden üstündür. Tıpkı, düşman karşısında

15 Ali İmran 3/185.

16 Lokman 31/13.

17 Hac 22/31.

18 Meryem 19/91.

el ve gönül birliği yapmış bir ordunun fertlerinin; harp bilgisi, karşılıklı mücadele, hile, silah ve harp malzemelerini kullanmak ve askeri harbe teşvik hususunda, birbirinden farklı bir durum arzemesi gibi, onlar da, birbirinden farklıdır.

Talebe: Yemin ederim ki, bundan daha açık bir kıyas bilmiyorum. Fakat mü'min büyük günahları işlediği zaman, Allah düşmanı olur mu? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Mü'min tevhide terketmediği müddetçe, bütün günahları da işlemiş olsa, yine Allah düşmanı olmaz. Zira düşman, düşmanına buğz ve nefret besler, noksanlık izafe eder. Halbuki mü'min, büyük günah irtikap etmesine rağmen, Allah'ı her şeyden daha çok sever. Keza mü'min, ateşte yakılması yahut da Allah'a kalbinden iftirada bulunması hususunda muhayyer bırakılsa; ateşte yakılmayı, Allah'a gönlünden iftira etmeye tercih eder.

Talebe: Eğer Allah, mü'mine her şeyden daha sevimli ise, niçin mü'min O'na isyan ediyor? Seven, sevdiğinin emrine isyan eder mi?

Âlim (r.a.): Evet; çocuk babasını sever, fakat bazan da ona âsi olur. Mü'min de böyledir, her ne kadar isyan etse de, Allah ona her şeyden daha sevgilidir. Şehvet, zahir ve galiptir, bir çok şiddetli arzular üstün geldiği için, mü'min Allah'a âsi olur. Bir sultanın işini yapan vazifeli kimse, işini terkederse karşılığında çeşitli işkenceler görür. Fakat serbest bırakılınca, eğer gücü yeterse işine döner. Keza kadın, doğum esnasında en büyük sıkıntılarla karşılaştığı halde, aradan zaman geçip iyi olunca çocuk istemesi bunun misalidir.

Talebe: Şehvetin galip gelmesi hususunu belirtiyorsunuz. Zira, birçok âbid kişiler vardır ki, şehvet onları sarsmıştır. Fakat günahkar mü'min günah işlerken işlediğinden dolayı hesaba çekileceğini biliyor mu? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Mü'min irtikâp ettiği günahı, azaba çekileceğini bilerek işlemeyiz. Fakat işlediği günahı ya Allah'ın affedeceğini ümit ettiği için veya hastalık ve ölümden önce tevbe edeceğini umduğundan dolayı işler.

Talebe: Kişi azaba uğrayacağından korktuğu bir şeyi işlemeye teşebbüs eder mi?

Âlim (r.a.): Evet, kişi kendisinden korktuğu yiyecek, içecek, harp, deniz yolculuğu vs. gibi şeylere yönelir. Eğer insan için, batmadan kurtulmak ümidi olmasaydı hiçbir zaman deniz yolculuğu yapmazdı. Yahut zafer ümidi bulunmasaydı, hiçbir zaman harbetmezdi.

Talebe: Doğru söylediniz. Ben kendimden biliyorum. Zararlı bir yiyecek yediğim zaman, pişman olup, bir daha o yiyeceği yememeye karar veriyorum, amma onu görünce de sabredemiyorum. Fakat acaba küfür nedir?

Âlim (r.a.): Küfrün ismi ve açıklaması vardır. Küfür, inkâr ve yalanlama mânâsıyla açıklanır. Küfür, Arapça bir kelimedir. Araplar, küfür kelimesini, inkâr mânâsına koymuşlardır. Allahu Teâlâda kitabını Arapça inzal etmiştir. Meselâ, bir kimsenin diğerinde, birkaç dirhem alacağı varsa, zamanı gelince alacak-borç muamelesi bitirilir. Eğer, borçlu borcunu kabul edip de ödemezse alacaklı Arapçada “mâlatanî=benden mühlet istedi” der, fakat borçlu borcunu red ve inkâr ederse “kâferenî-inkâr etti” der ve bir önceki kelimeyi kullanmaz. Keza mü'min de red ve inkâr etmeksizin, bir farizayı terkedince günahkâr olarak isimlendirilir. Eğer, farizayı inkâr ederek terkederse, bu takdirde kâfir ve Allah'ın farzlarını inkâr eden kimse diye isimlendirilir.

Talebe: Kişinin inkâr ettiğinden dolayı inkarcı; tasdik ettiğinden dolayı tasdik edici, günah işlediği için günahkâr, iyilik yaptığı için de iyi diye isimlendirilmesi doğru ve bilinen bir şeydir. Fakat acaba tevhidi benimseyen ve fakat Hz. Muhammed'i inkâr ediyorum, diyen kimsenin durumu nedir? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Bu vâki olmaz. Eğer olursa o kimseyi Allah'ı inkâr eden, Allah'ı bildiği iddiasında yalancı kimse sayarız. Onun, Hz. Muhammed'i inkâr etmesi ile, Allah'ı inkâr ettiği neticesine ulaşılır. Çünkü Allah'ı inkâr etmiş olan, Hz. Muhammed'i de inkâr etmiş olur. Allah'ın inkârı, Hz. Muhammed'i inkârı cihetinden dolayı değildir. Nitekim Hristiyanlar, tek olan, evlât edinmeyen, Allah'ı inkârlarından dolayı onun, üç ilâhın üçüncüsü olduğunu iddia ettiler. Keza Yahûdîler, hiçbir şeye muhtaç olmayan, lütfunu esirgemeyen, benzeri olmayan, mülkün sahibi Allah'ın fakir, eli bağlanmış, Uzeyr'in de Allah'ın oğlu olduğunu ve Allah'ın insan şeklinde bulunduğunu iddia etmişlerdir. Ateşi ilâh edinenler, güneş ve aya secde edenler de bu durumdadır. Oysaki Kur'an'da “Bizim âyetlerimizi ancak kâfirler inkâr ederler.”¹⁹, “Öyle değil, Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında çıkan ihtilaflarda seni hakem kılmadıkça, verdiğin hükümden dolayı hiçbir sıkıntı duymayıp teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar”²⁰ buyrulur. O halde Allah'ı bilen ve fakat Hz. Muhammed'i inkâr eden kimsenin, Allah'ı inkâr ettiğine, Hz. Muhammed'i inkârı ile istidlal ederiz. Meselâ bir adam 20 kafiz (18 Kg'lık bir ölçü) ağırlığındaki bir yükü taşıyabileceğini iddia eder, biz de onun iki kafizi bile taşımaktan aciz kaldığını görürsek; iki kafizi taşımaktan aciz kalan kimsenin yirmi kafizi taşımak hususunda daha çok aciz kalacağını anlarız. Bunun gibi, “Ben Allah'ın hak olduğunu biliyorum, fakat şu insanın onun mahlûku olduğunu kabul ve ikrar etmiyorum,” diyen kimsenin, iddia et-

19 Ankebut 29/47.

20 Nisa 4/65.

tiği konuda yalancı olduğunu hemen anlarız. Çünkü o kimse Allah'ı hakikaten bilip O'na inansa idi, bütün her şeyin O'nun mahlûku olduğunu da bilirdi. Keza yakınından aynı mesafede; yanan bir kandil ile, yanmakta olan büyük bir ateş bulunan kimse, kandili gördüğünü ve fakat yanan koca koca odunları görmediğini iddia ederse, onun yalancı olduğunu anlarsın. Çünkü kandilin yandığını gören kimsenin, yanmakta olan kocaman ateşi daha çok görmesi icabeder.

Talebe: Beni itminana ulaştırdınız. Fakat Allah'ın resulü için: "Ben senin Allah'ın resulü olduğunu biliyorum, fakat seni öldürmek istiyorum," diyen kimsenin durumu nedir?

Âlim (r.a.): Bu; mevzuu karıştırmak isteyenlerin ileri sürdükleri meselelerdendir. Allah'ın resulü olduğunu bildiği halde bir kimsenin, onun katlini, ölümünü veya eziyet çekmesini istemesi mümkün değildir. Bu, bir başkasının kendisi için, bütün insanlardan daha sevgili olduğunu iddia etmesine karşılık, "Ben seni ellerimle öldürmek, etini yemek istiyorum," demesine benzer. Allah'ın birliğini kabul ve Hz. Muhammed'e iman ettiğini belirten kimse, Hz. Peygamber için "O bir a'râbî idi veya fakirdi," şeklinde bir ayıp ve kusur ortaya koyma çabası içinde bulunmaz. Eğer Allah'ı bilir ve Hz. Muhammed'in, O'nun resulü olduğuna iman ederse, Allah ve Resulü onun gözünde, belirtilmek istenen ayıp ve kusurlardan münezze olur. Yüce Allah, Kur'ân'da Resulünün makamının yüksekliğini "Kim Resule itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur" ²¹ âyetinde belirterek, onu mahlûkatmdan bütün insan ve cinlerin önderi, emir ve kanunlarının emini kılmıştır. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'de "Resul size neyi verirse, onu alın; sizi neden yasaklarsa ondan kaçın" ²² buyurulmuştur.

Talebe: Siz bana bir nûr getirdiniz, Allah da kıyamet günü sizin yolunuzu aydınlatır. Acaba Allah'ı bildiğini ileri süren ve fakat Allah'ın çocuk edindiğini iddia eden kimsenin durumu nedir? Bunu açıklayınız.

Âlim (r. a.): Allah Allah!.. Bu sorunun şıklarından biri veya diğeri mümkün olmaz. Mesele, tek bir meseledir. Bu ve benzeri sorular, zihin karıştırmak isteyenlerin sualleridir. Ölü katiyen ihtilam olmayacağı halde, nasıl olur da ölünün ihtilam olduğunu söyleyebilirsiniz? Bunun gibi Allah'ın birliğine inandığı halde böyle söyleyen bir kimse olmaz.

Talebe: Yemin ederim, bu sorular sizin dediğiniz gibi zihinleri karıştırmak isteyenlerin sualleridir. Şüphesiz ki bunlar muhal sözlerdir. Fakat acaba bu günün

21 Nisa 4/80.

22 Haşr 59/7.

münafıklığı nedir? Bu münafıklık ilk devrin münafıklığı değil midir? Bu günün küfrü de ilk devrin küfrü değil midir? İlk devrin münafıklığı nasıldır?

Âlim {r.a.}: Evet. Bu günün münafıklığı ilk devrin münafıklığı, bu günün küfrü de ilk devrin küfrüdür. Keza bu günün İslâm'ı da ilk devrin İslâmıdır. Bunu sana anlatayım: İlk münafıklık, kalple inkâr ve yalanlama, dille tasdik edermiş gibi görünme ve ikrar idi. Aynı halde olanlar için durum, bugün de aynıdır. Yüce Allah, münafıkları kitabında şöyle tavsif eder: "Münafıklar sana geldiğinde, biz şahitlik ederiz ki, sen Allah'ın Resulüsün, derler." Allah onları reddetmek ve yalanlamak için "Şüphesiz, Allah, senin Resulü olduğunu bilir. Allah şahitlik eder ki münâfiklar şüphesiz yalancıdır." ²³ Allah'ın onları yalanlaması, onların dedikleri şeyin yalan olmasından dolayı değildir. Fakat, onların yalancılıkları, dilleri ile açıkladıkları gibi, ikrar ve tasdik durumunda bulunmamalarıdır. Keza Allah onlar hakkında şöyle buyurur: "İman edenlerle karşılaştıkları zaman, biz iman ettik, derler. Şeytanları ile başbaşa kaldıkları zaman, biz sizinle beraberiz, biz ancak alay edicileriz, derler." ²⁴ Yani onlar, Hz. Peygamber ve ashabına, dille-riyle ikrar ve tasdiki açıklamak suretiyle alay ettiklerini belirtmektedirler.

Talebe: Yemin ederim ki bu, bilinen doğru bir şeydir. Fakat hangi sebepten dolayı Allah, insanları kâfir ve mü'min diye isimlendirdi? Biz de onları hangi sebepten dolayı mü'min ve kâfir diye isimlendiririz? Bunu açıklayın.

Âlim (r. a.): Allah insanları, kalplerindeki şeylerden dolayı, mü'min ve kâfir diye isimlendirmiştir. Çünkü Allah, kalplerde olanı bilir. Biz de insanları, lisanlarından sadır olan tasdik, tekzib, kıyafet ve ibâdetle mü'min veya kâfir diye isimlendiririz. Meselâ, tanımadığımız halde, mescidlerde bulunan, kibleye yönelerek namaz kılan kimseleri gördüğümüz zaman, onları mü'min olarak isimlendiririz, kendilerine selam veririz. Bununla beraber, onların Yahûdî veya Hristiyan olmaları da mümkündür. Keza, Hz. Peygamber devrinde, lisanlarıyla iman ettiklerini açıklayan münafıkları, ashap mü'min olarak isimlendiriyordu. Halbuki onlar, kalplerindeki inkâr ve tekzipten dolayı Allah katında kâfirdirler. İşte bundan, kâfir olmaları mümkün olduğu halde, insanların açığa vurdukları iman alâmeti ile, onların mü'min olduklarına hükmedeceğimiz neticesini çıkaracağımızı iddia ediyoruz. Diğer bir kısım insanları da, mü'minlerin şekil ve kıyafetlerini izhar etmeyip, kâfirlere ait şekli özellikler gösterdikleri için kâfir diye isimlendiririz. Muhtemelen bunlar, Allah'a imanları ve bizim bilgimizin dışında namaz kılmak gibi bir durumları varsa, Allah katında mü'min olabilirler. Bizim onları kâfir bil-

23 Münafikun 63/1.

24 Bakara 2/14.

memizden dolayı Allah bizi cezalandırmaz. Çünkü Allah bizi, kalplerde bulunan ve gizli niyetleri bilmekle mükellef kılmamıştır. Ancak Rabbimiz, insanlardan sâdır olan amellere göre onları, mü'min diye isimlendirmemizi, buna göre onları sevmemizi veya sevmememizi teklif etmiştir. Kalplerde gizli olan şeyleri ancak Allah bilir. Keza, Kirâmen Kâtibin melekleri bile, insanların açığa vurdukları amelleri yazmakla vazifelidir. Çünkü kalpte bulunan şeyleri bilmeye imkân yoktur. Kalplerde olanı ancak Allah ve Allah'ın kendisine vahyettiği peygamberlerinden başka kimse bilmez. Vahiy olmadan, kalplerde bulunanı bildiğini iddia eden, âlemlerin Rabbi'nin ilmine sahip olduğunu iddia etmiş olur. Kalplerde ve hâriçte, Allah'ın bildiğini, kendisinin de bildiği iddiasında bulunan insan, büyük bir günah işlemiş, cehennem ve küfrü hak etmiş olur.

Talebe: Şüphesiz doğruyu belirttiniz. Fakat acaba, İrcân²⁵ aslı nereden gelmiştir? Açıklaması nedir? Akıbetini irca eden kimdir?

Âlim (r. a.): İrcân aslı meleklerden gelmiştir. Allah, meleklerle isimlerin delalet ettiği eşyayı göstererek "Bana bunların isimlerini haber verin"²⁶ buyurdu. Bütün melekler hatadan ve ilimsiz söz söyleyerek dalâlete düşmekten korkup duraklayarak "Seni tenzih ederiz, senin öğrettiğinden başka bir bilginiz yoktur"²⁷ dediler. Böylece bilmediği şeyi soran, sorduğu konuda aldırmaıyıp konuşan, isabet etmezse hatalı, isabet ederse ilimsiz ve cahilce söylediği için öğülmeyen kimse gibi bid'at işlemediler. Bunun için Allah, " Bilmediğin şeyin peşine düşme, çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi bundan mes'uldür " ²⁸ buyurur. Yani, gerçek olarak bilmediğini söyleme, demektir. Bu âyetle Allah, Resulüne kesin bilgi olmadan zan ile konuşmak, incitmek, herhangi bir kimseye iftira atmaya ruhsat vermemişken, nasıl olur da insanlar, kesin bilgileri olmadan zanla birbirlerine tecavüz eder ve ayıplarlar? Tevakkuf yahut duraklamanın mânâsı ise, haram, helâl veya bizden önceki ümmetler hakkında bilmediğin konularda, sana sorulanlar için "En güzelini Allah bilir" demendir. Eğer üç kimse, bilmediğimiz, tecrübelerimizle ve kendi ölçülerimizle de bilemeyeceğimiz bir sözü bize getirirlerse, bunun ilmini Allah'a havale eder ve tevakkuf edersin.

İrca şöyle bir misalle açıklanabilir: Sen durumları iyi olan bir toplulukta idin. Daha sonra onları, birbiriyle iyi olarak bırakıp ayrıldın. Sonra onların iki zümre-

25 İrca büyük günah işleyen müminler hakkında cennetlik yahut cehennemlik şeklinde kesin bir hüküm ortaya koymayıp onların akıbetlerini Allah'a havale etmektir.

26 Bakara 2/31.

27 Bakara 2/32.

28 İsrâ 17/36.

ye ayrıldıklarını ve birbirlerini öldürdüklerini duydun, onlara geldin. Ayrılırken iyi olarak bıraktığın halde, sonradan birbirini öldüren bu kimselere sorduğun zaman iki zümreden her biri kendisinin zulme uğradığını söyledi. Oysa leh ve aleyhlerinde kendilerinden başka şahit de yoktur. Aralarındaki öldürme fiili sabit olduğu halde mazlum ve zâlim ortada yoktur. Çünkü hasım olan bu iki tarafın birbiri için şehâdetleri caiz değildir. Bu takdirde birbirini öldürmekten dolayı her iki tarafın da, isabetli olmadıklarını bilmen gerekir. Ya iki taraf da hatalı, yahut biri hatalı diğeri isabetlidir.

Günah işleyenlerin cennetlik veya cehennemlik olduklarını söylemeden, onlar hakkındaki hükmü geciktirmen de ırcâdır. Zîra insanlar bize göre üç sınıfa ayrılır: Peygamberler ve peygamberlerin cennetlik olduğunu bildikleri kimseler cennetliklerdir. İkinci kısım insanlar, müşriklerdir. Biz onların cehennemlik olduklarına şehâdet ederiz. Üçüncü sınıf insanlar ise; Allah'ın birliğine inananlar zümresidir. Biz bu konuda tevakkuf ederiz, onların cennet ve cehennem ehli olduklarına şehadet etmeyiz. Onlar için ilâhî affı ummakla birlikte, azaba çekileceklerinden de korkarız. Onlar, Allah'ın buyurduğu gibi "İyi ameli, kötü bir amelle karıştırmışlardır, olur ki Allah onların tevbelerini kabul eder"²⁹ deriz ve Allah'ın onları affedeceğini umarız. Keza, "Allah şüphesiz ki, kendisine şirk koşulmasını affetmez, ondan başkasını dileyeyeceği kimse için affeder"³⁰ buyurulmuştur. Bunun için günah işleyenlerin de günah ve hatalarının neticesinden korkarız.

Talebe: Ne kadar doğru, açık ve hakka yakın söz söylediniz. Fakat acaba, peygamberler ve onların söyledikleri kimselerin dışında, pek çok oruç tutup, namaz kıldığını gördüğümüz kimsenin cennete girmesi gereklidir, diyebilir miyiz? Bunu açıklayın.

Âlim (r. a.): Hakkında nass ile cennet vacip kılınanlardan ötesi için cennetlik-tir, diyemem. Cehennemlikler için de durum aynıdır.

Talebe: "Mü'min zina edince, başından gömleğinin çıkarıldığı gibi, imanı da çıkarılır, sonra tevbe edince iman kendisine iade edilir"³¹ hadisini rivayet eden kimseler için ne dersiniz? Eğer tasdik ederseniz Haricîler'in³² prensiplerini kabul etmiş olursunuz. Onların görüşlerinden şüphe ederseniz. Haricîler'in prensiplerinde de şüpheyi düşmüş ve ifade ettiğiniz haktan rücû etmiş olursunuz. Eğer, râvilerin sözünü tekzip edecek olursanız, onlar da sizi Hz. Peygamber'in sözünü

29 Tevbe 9/102.

30 Nisa 4/48.

31 bk. Ebu Dâvud "Sünne" 15, Tirmizî, "İmân", 11.

32 Ameli imanın bir cüz'ü olarak düşünen ve büyük günah işleyenlerin kafir olduğunu iddia eden bir fırka..

yalanlamış olmakla suçlarlar. Çünkü onlar, Hz. Peygamber'e ulaşıncaya kadar, bu hadisi muteber kişilerden nakletmişlerdir.

Âlim (r.a.): Tekzip etmek, ancak "Ben Hz. Peygamber'in sözünü yalanlıyorum," diyen kimsenin sözü ve yalanlamasıdır. Lâkin bir kimse "Ben Hz. Peygamber'in söylediği her şeye iman ederim, fakat o kötülük yapılmasını söylemedi, Kur'ân'a da muhalefet etmedi" derse, bu söz o kimsenin, Hz. Peygamberi ve Kur'ân-ı Kerîm'i tasdik etmesi; Allah'ın Resulünü, Kur'an'a muhalefetten tenzih etmesidir. Eğer, Hz. Peygamber, Kur'ân'a muhalefet etse ve Allah için hak olmayan şeyleri kendiliğinden uydursa idi, Allah onun kudret ve kuvvetini alır, kalp damarını koparırdı. Nitekim bu husus Kur'ân'da şöyle belirtilir: "Eğer peygamber söylemediklerimizi bize karşı, kendiliğinden uydurmuş olsa idi, elbette onu kuvvetle yakalar, sonra da kalp damarını koparıverirdik. Sizin hiçbiriniz de buna mâni olamazdı."³³ Allah'ın peygamberi, Allah'ın kitabına muhalefet etmez, Allah'ın kitabına muhalefet eden kimse de Allah'ın peygamberi olamaz. Onların rivayet ettikleri bu haber Kur'ân'a muhaliftir. Çünkü Allah; Kur'ânı Kerîm'de "Zina eden kadın ve erkek..."³⁴ âyetinde zâni ve zâniyeden iman vasfını nefyetmemiştir. Keza, "Sizden fuhşu irtikap edenlerin her ikisini de..."³⁵ âyetinde Allah "sizden" kaydı ile Yahûdî ve Hristiyanları değil, Müslümanları kasdetmektedir. O halde Kur'ân-ı Kerîm'in hilafına, Hz. Peygamber'den hadis nakleden herhangi bir kimseyi reddetmek, Hz. Peygamberi reddetmek veya tekzip etmek demek değildir. Bilakis, Hz. Peygamber adına bâtilı rivayet eden kimseyi reddetmek demektir. İtham Hz. Peygamber'e değil, nakleden kimseye râcidir. Hz. Peygamberin söylediğini duyduğumuz, yahut duymadığımız her şey can, baş üstünedir. Biz onların hepsine iman ettik, onların Allah'ın Resûlü'nün söylediği gibi olduğuna şehâdet ederiz. Keza Hz. Peygamberin, Allah'ın nehyettiği bir şeyi emretmediğine, Allah'ın kullarına ulaştırılmasını emrettiği bir şeye de mâni olmadığına şahitlik ederiz. O, hiçbir şeyi Allah'ın tavsif ettiğinden başka şekilde tavsif etmez. Yine şehâdet ederiz ki O, bütün işlerde Allah'ın emrine muvafakat etmiş, hiçbir bid'at ortaya koymamıştır. Allah'ın söylemediği hiçbir şeyi de, Allah'a isnat etmemiştir. Bunun için Allahu Teâlâ "Kim Resule itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur."³⁶ buyurmaktadır.

33 Hâkka 69/45, 47.

34 Nûr 24/2.

35 Nisa 4/15.

36 Nisa 4/80.

Talebe: Çok güzel açıkladınız. Fakat içki içen kimsenin, kırk gün ve kırk gece namazının kabul olunmayacağını iddia eden kimse için ne dersiniz? Bana iyilikleri yıkan ve iptal eden bu hususu açıklayınız.

Alim (r.a.): “Allah, içki içen kimsenin kırk gün ve kırk gece kıldığı namazı kabul etmez.”³⁷ sözünün açıklamasını bilmiyorum. Söz sahiplerini, sözlerinin hakikate kesin olarak aykırı olduğunu bildiğimiz bir açıklama yapmadıkları sürece, onları yalanlamam. Biz biliyoruz ki Allah, kulunu işlediği günahtan dolayı cezalandırır veya günahını affeder. Allah, kulunu işlemediği günahtan ötürü cezalandırmaz, kulun işlediği farzları hesap eder, günahlarını da yazar. Meselâ, bir kimsenin malının zekâtından, daha fazla vermesi gerekirken, elli dirhem verdiğini kabul edelim. Bu durumda Allah onu verdiği miktardan dolayı değil, vermediği miktardan dolayı cezalandırır. Verdiği miktarı kul lehinde değerlendirir. Keza bu kimse oruç tutar, namaz kılar, hacca gider ve adam öldürürse, bu hususta iyilikleri hesap edilir, kötülükleri ise aleyhine yazılır. Allah bu konuda Kuranda şöyle buyurur: “Kazandığı iyilik kendi lehine, yaptığı kötülük de kendi aleyhinedir”³⁸, “Bir iş yapanın amelini elbette boşa çıkarmam”³⁹ “Yalnız işlediklerinizin karşılığı ile cezalandırılacaksınız.”⁴⁰, “Ancak işlediklerinizin cezasını göreceksiniz.”⁴¹, “Kim zerre miktarı iyilik işlerse karşılığını görür, kim de zerre miktarı kötülük işlerse karşılığını görür.”⁴², “Küçük, büyük her şey yazılıdır.”⁴³ Bu duruma göre, iyilik ve kötülükler az da olsa Allah tarafından yazılmaktadır. “Biz kıyamet günü adalet terazilerini koyacağız. Hiçbir kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmayacaktır. Hardal tanesi ağırlığınca olsa da biz onu hesaba katacağız. Bizim hesap görmemiz elverir.”⁴⁴ Bütün bunların aksini iddia eden kimse Allah’ı zulümle tavsif etmiş olur. Oysaki Allah zulmetmeyeceği hususunda kullarına güvence vermiştir: “Hiçbir kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmaz”⁴⁵, “Ancak işlediklerinizin cezasını görürsünüz”⁴⁶, “Kim bir zerre miktarı iyilik işlerse onun mükâfatını, kim de zerre miktarı bir kötülük işlerse onun cezasını görür.”⁴⁷ âyetleri bu hususu

37 Tirmizî, “Eşribe” I, İbn Habbel II, 176, V, 171.

38 Bakara 2/285.

39 Ali İmran 3/195.

40 Yasin 36/54.

41 Tahrim 66/7.

42 Zilzal 99/ 7-8.

43 Kamer 54/53.

44 Enbiya 21/ 47.

45 Enbiya 21/47.

46 Sâffât 37/39.

47 Zilzal 99/7-8.

belirtmektedir. Allah, iyiliklere mukabelede bulunduğu için, kendisinin şekûr olduğunu ifade etmiştir. O merhametlilerin en merhametlisidir.

İyiliklere gelince, onları üç şeyden biri boşa çıkarır. Bunların birincisi, Allah'a şirk koşturmak. Bu konuda Allah, "Her kim imanı inkâr ederse, bütün işledikleri boşa gider"⁴⁸ buyurmuştur. İkincisi, bir kimseyi azad etmek, veya sıla-i rahimde bulunmak yahut Allah rızası için bir malı sadaka olarak verdikten sonra gazaplanmak veya gazap haricinde iyilik yaptığı kimseyi minnet altında bırakmak için "Ben sana sıla-i rahimde bulunmadım mı?.." ve benzeri şeyler söyleyerek başa kakma durumudur. Bu ve benzeri durumlarda o kimsenin sevabı suratına çarpılır. Zira Yüce Allah "Sadakalarınızı, başa kakma ve eza vermek suretiyle iptal etmeyin"⁴⁹ buyurmaktadır. Üçüncüsü, başkalarına gösteriş yapmak için, amel işlemektir. Riya için yapılan salih ameli Allah kabul etmez. Bu üç günahın ötesindekiler, iyilikleri yıkıp boşa çıkarmazlar.

Talebe: Çok güzel ifade ettiniz. Fakat acaba, sizin kâfir olduğunuz hususunda şahitlik eden bir kimse hakkında, sizin şehâdetiniz nedir? Bunu açıklayınız.

Âlim (r.a.): Benim şehâdetim, onun yalancı olduğu yönündedir. Bundan dolayı onu, kâfir değil, yalancı olarak isimlendiririm. Zira haram iki türdür: Allah'a karşı işlenen haram, kullara karşı işlenen haram. Allah'a karşı işlenen haram, şirk koşturmak, tekzip etmek ve küfürdür. Allah'ın kullarına karşı işlenen haram ise, kullar arasında cereyan eden haksızlıklardır. Allah ve Resulünü yalanlayan kimsenin, beni yalanlayan kimse gibi olması gerekmez. Çünkü Allah ve Resulünü yalanlayan kimsenin günahı, bütün insanları yalanlamasından dolayı kazanacağı günahıdan daha büyüktür. Benim kâfir olduğuma şehâdet eden kimse bana göre yalancıdır. Onun benim hakkımda yalan söylemesi, benim de onun hakkında yalan söylememi helâl kılmaz. Zira Allah "Bir kavme düşmanlığınız, sizi adaletsizliğe sevketmesin. Adil davranın, çünkü adalet takvaya en yakın olanıdır."⁵⁰ buyurmaktadır.

Talebe: Bu iyi bir hususiyet. Fakat kendisinin kâfir olduğuna şehâdet eden kimse için ne dersiniz?

Âlim (r.a.): Onun kendisi hakkında söylemiş olduğu yalanın, tahkik edilmesinin benim için gerekli olmadığını söylerim. Çünkü o, kendisinin eşek olduğunu söylese, benim doğrudur, demem icabetmez. Fakat Allah ile bir ilgisi olmadı-

48 Maide 5/5.

49 Bakara 2/264.

50 Maide 5/8.

ğını belirtir veya “Ben Allah ve Resulüne iman etmiyorum” derse, kendisinin mü'min olduğunu söylese de ben onu kâfir diye isimlendiririm. Keza Allah'ın birliğini kabul eden ve Allah katından gelen her şeye iman eden kimse, kendisi için kâfir dese bile, ben ona mü'min derim.

Talebe: O kimsenin kendisi için ifade ettiğinden daha güzelini söylediğinizi görüyorum. Siz bu iyiliğe daha çok lâıksınız. Fakat o kimse bana “senin dininle veya kulluk ettiğinle bir ilgim yoktur” derse durumu ne olur?

Alim (r.a.): Bana böyle söylerse acele etmem ve o kimseye “Allah'ın dini ile mi, yoksa Allah ile mi ilgim yoktur?” diye sorarım. Bu iki sözden birini söylerse ona kâfir ve müşrik derim. Fakat “Ben Allah'tan ve Allah'ın dininden ilgimi kesmiyorum, fakat senin dinin ile ilgimi kesiyorum. Çünkü senin dinin, Allah'ı inkârdır, senin taptığından ilgimi kesiyorum, zira sen şeytana tapıyorsun.” derse ona kâfir demem, çünkü o, beni tekzip etmektedir.

Talebe: Yemin ederim, bu söz takva ve ihtiyat ehlinin sözüdür. Fakat acaba şeytana itaat eden, onun rızasını gözetken kimse, kâfir ve şeytana tapan olmaz mı? Bu hususu açıklayınız.

Âlim (r.a.): Bu sual ile ne kastedtiğini biliyor musun? Şüphesiz mü'min, Allah'a isyan ettiği zaman, ameli her ne kadar taat ve rıza yönüyle şeytana muvafık olsa da, işlediği bu masiyet ile şeytana itaat eden, onun rızasını isteyen ve ona yönelen kimse olmaz.

Talebe: Bana, ibâdetin açıklamasını yapın.

Âlim (r.a.): İbâdet kelimesi, taat, rağbet ve rubûbiyetin ikrarı mânâlarına gelen şümullü bir kelimedir. Kul iman etmek konusunda, Allah'a itaat ederse, kendisinde Allah'tan ummak ve korkmak durumu hâsıl olur. Bu üç haslet kulda mevcut olunca, Allah'a ibâdet etmiş olur. Allah'tan ummak ve korkmak hâli bulunmayınca, bir kimse mü'min olamaz. Fakat nice mü'minler vardır ki, bir kısmında Allah korkusu daha çok, bir kısmında da daha azdır. Keza, Allah'tan başka bir kimseye, sevabını umarak ve gazabından korkarak itaat eden kimse, ona ibâdet etmiş sayılır. Eğer her konuda yalnız itaat ile amel etmek ibâdet olsa idi, Allah'tan başkasına itaat eden herkes, itaat ettiklerine ibâdet etmiş olurdu.

Talebe: Ne kadar güzel söylediniz. Fakat acaba bir şeyden korkan yahut bir şeyden menfaat uman kimse, kâfir olur mu?

Âlim (r.a.): Korku ve ummak iki halde yahut da iki halden birinde bulunur. Bir kimseden uman yahut korkan kimse, onun Allah'ın izmi olmadan kendisine

zarar veya fayda vermeğe muktedir olduğu görüşünde ise, kâfir olur. Diğer durumda, bir kimse hayrı Allah'tan umduğu, yahut Allah'ın kendisini başkalarının eline düşürmek, yahut bir şeyi sebep kılmakla vereceği beladan endişe ettiği için başkasından korkar veya umarsa bu kimse kâfir olmaz. Çünkü baba, evlâdının kendisine faydalı olmasını, kişi hayvanının kendisini taşımasını, komşusunun kendisine iyilik etmesini, devlet başkanının kendisini korumasını umar. Bu durumda kâfirlik bahis konusu olmaz. Çünkü umduğunu Allah'tan ummaktadır. Kendisini evlâdından ve komşusundan faydalandırmasını, içtiği ilaçtan şifa ih-san etmesini, Allah'tan ümit eden kimse kâfir olmaz. İnsan bazen şerden korkar, Allah'ın kendisini kötü şeylerle müptela kılmasından korkarak kaçır. Meselâ, Allah'ın resul seçtiği ve kelâmı ile mümtaz kıldığı Hz. Musa Allah ile arasında bir elçi olmadan "Beni öldürmelerinden korkarım"⁵¹ demişti. Peygamber Efendimiz mağaraya saklanmıştı. Bu durumda onlar için küfür katiyyen bahis mevzu olamaz. Keza insan yırtıcı hayvanlardan, yılan yahut akrepten veya evinin yıkılması, sel afeti ve zarar verecek yiyecek yahut içeceklerden korkar. Bütün bu durumlarda insana küfür veya şüphe hali değil, ancak korkmak arız olmuş olur.

Talebe: Şüphesiz bildiklerimizi söylediniz. Fakat bu mahlûklardan, Allah'tan korktuğumuzdan daha çok korkan mü'minin durumu nedir? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Mü'minin, Allah'tan daha çok korktuğu hiç bir varlık yoktur. Zîra mü'min şiddetli bir şekilde hastalandığı, yahut Allah'tan gelen kötü bir musibete uğradığı zaman bile, gizli veya açık olarak 'Yarabbi, ne kötü yaptın,' demez. Bunu içinden de söylemez. Buna mukabil Allah'ı daha çok zikreder. Eğer bu musibetin yüzde biri, dünya hükümdarlarının birisinden gelmiş olsa idi; o kimse güvendiği kimselere, hükümdarların duymadığı yerde onun zulmünü, kalbi ve lisanı ile ifadededen çekinmezdi. Halbuki mü'min gizli, aşikâr, sıcak, soğuk her yerde Allah'ın emrini gözetir. Dünya hükümdarlarının emirleri ise gizli, açık, isteyerek yahut istemeyerek, her hal ve kârda gözetilmez. Meselâ, bazan bir mü'minin soğuk bir gecede yıkanması gerekir, hoşuna gitmese de uykusundan uyanır, Allah'tan başkasının bilmediği bir durum için ve sırf Allah'tan korktuğu için gusleder. Keza şiddetli sıcakta, susuzluktan yanıp kavrulduğu halde orucunu tutar. Yanında kimse bulunmadığı halde Allah'ın emrini gözetir, sabreder. Allah'tan korktuğu için feryâd etmez. Buna mukabil bir kimse, bir hükümdarın huzurunda bulunduğu müddetçe ondan korkar, fakat uzaklaşınca korkmaz. Bütün bunlardan anlıyoruz ki, mü'minin Allah'tan daha çok korktuğu (saygı duyup emrine uyduğu) hiçbir varlık yoktur.

Talebe: Yemin ederim, kendi nefsimizden de anlayabileceğimiz bir hususu ifâde ettiniz. Fakat acaba, iman ve küfrün ne olduğunu bilmeyen bir kimsenin durumu nedir? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Şüphesiz ki insanlar; Yüce Allah'ı bilme ve tasdik etmeleri ile mü'min, inkâr etmeleri sebebiyle de kâfir olurlar. Allah'ın kulu olduklarını ikrar, Allah'ın birliğini ve O'nun katından gelen şeyleri tasdik ettikleri zaman, iman ve küfrün ne demek olduğunu bilmeseler de, imanın hayırlı, küfrün de şerli bir şey olduğunu bildiklerinden dolayı, kâfir olmazlar. Meselâ kendisine bal ve sabır⁵² getirilen bir kimse ikisinden de tadar; balın tatlı, sabırın da acı olduğunu bilir. O kimsenin acılık ve tatlılık mefhumunu bilmediği söylenemez. Söylenecek tek şey. onun acılık ve tatlılık isimlerini bilmediğidir. İman ve küfür isimlerini bilmeyen de böyledir. Fakat o kimse imanın iyi, küfrün de kötü olduğunu bilir. Bu durumda olan bir kimsenin Allah'ı bilmediği söylenemez. Sadece iman ve küfür isimlerini bilmiyor denilir.

Talebe: Acaba mümin azap görürse, imanı ona fayda verir mi? Kendisinde iman mevcut iken, iman ettikten sonra azaba maruz kalır mı? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Suallerin içinde, benzerini sormadığın meseleleri sordun. Ben inşallah sana o konularda fetva vereceğim. "Mü'min eğer azap görürse, imanı fayda verir mi? Kendinde iman olduğu halde azaba uğrar mı?" diyorsun. Evet, iman mü'mine fayda verir, çünkü iman onu en şiddetli azaptan korur. En şiddetli azap ise, kâfirin azabıdır. Zira küfürden daha büyük günah yoktur. Bu durumda bulunan mü'min Allah'ı inkâr etmemiş, fakat emrettiği bazı hususlarda ona âsi olmuştur. Eğer Allah, ona azap ederse işlediği nisbetinde azap eder. İşlemediği şey için azap etmez. Tıpkı adam öldüren ve fakat hırsızlık yapmayan kimsenin, sadece katil suçu ile cezalandırılıp, hırsızlık suçu ile cezalandırılmaması gibi. Nitekim Allah Kur'ân-ı Kerîm'de "Yaptıklarınızdan başkasının karşılığını görmezsiniz"⁵³ buyurmaktadır. Hastalığı az olan hastanın durumu daha ehvenidir. Dünyada azap çekip, en şiddetli azaptan kurtulan sadece bir nevi azap çeken kimsenin durumu, iki çeşit azap çeken kimseden daha kolaydır. Mü'min de böyledir, eğer işlediği bir günah için azap görürse, bu iki günah için çekeceği azaptan daha hafif olur.

Talebe: Yemin ederim ki bu, doğru bildiğimiz şeylerdendir. Fakat acaba ibâdetleri muhtelif ve çok olduğu halde, kâfirlerin küfrü niçin aynıdır? Keza se-

52 San renkli acı bir madde.

53 Yasin 36/54..

madakilerin imanı ile, yeryüzündekilerin imanı, -meleklerin yapmaları gereken çeşitli amelleri varken- niçin birdir?

Alim (r.a.): Meleklerin yapmaları farz olan ameller, bizim yapmamız farz olan amellerden başkadır. Meleklerle farz olan ve bizden önceki ümmetlere de farz kılınmış olan şeyler de, bize farz kılınanlardan farklıdır. Sema ehlinin imanı, evvelki ümmetlerin imanı ve bizim imanımız ise, birdir. Çünkü hepimiz iman ettik ve yalnızca Allah'a ibâdet ettik. Tıpkı bunun gibi, kâfirlerin küfrü ve inkârı bir ve fakat ibâdetleri farklıdır. Mesela bir yahûdiye kime ibâdet ettiğini sorarsanız, "Allah'a ibâdet ediyorum" der. Allah'ı sorduğun zaman, onun beşer şeklinde yaratılmış olan oğlu Üzeyir olduğunu söyler. Bu durumda olan kimse Allah'a iman etmiş olmaz. Eğer bir hıristiyana, kime ibâdet ettiğini sorarsan, "Allah'a ibâdet ediyorum," der. Allah'ı sorduğun zaman da, O'nun İsa'nın cesedinde ve Meryem'in rahminde gizlenen, bir yere sığan ve giren varlık olduğunu söyler. Bu durumda bulunan kimse ise Allah'a iman etmiş olmaz. Mecûsiye de, kime ibâdet ettiğini sorarsan, o da, "Allah'a ibâdet ediyorum," diye cevap verir. Fakat Allah'ı sorduğun zaman, onun ortağı, eşi ve çocuğu bulunan bir varlık olduğunu söyler. Bu durumda olan bir kimse de, Allah'a iman etmiş olmaz. Bütün bu kimselerin Allah'ı bilmemeleri ve inkârları birdir. Vasıfları, sıfat ve ibâdetleri ise çok ve değişiktir. Mesela, üç kişi var, bunlardan biri kendisinde, dünyada eşi bulunmayan bir beyaz inci mevcut olduğunu iddia ediyor. Daha sonra bir kara üzüm danesini çıkararak, bunun inci olduğuna yemin ediyor. Diğerleri ile bu konuda tartışmaya giriyor. Bir başkası kendisinde dünyada benzeri bulunmayan bir inci olduğunu iddia ederek bir ayva çıkarıyor ve bunun inci olduğuna yemin edip insanlarla münakaşaya giriyor. Üçüncüsü, eşsiz kıymetteki incinin kendisinde bulunduğunu iddia ederek, bir çamur parçası çıkarıyor ve bunun inci olduğu hususunda yemin ederek, başkalarıyla bahse giriyor. Bu üç kişi inci-yi bilmedikleri konusunda birleşmişlerdir. Zira, sıfatları çok ve değişik olmasına rağmen, hiçbirinci-yi bilmemektedir. İşte böylece sen, onların tavsif ve ibâdet ettiklerine, ibâdet etmediğini bilirsin. Çünkü onlar üç yahut iki ilâh tavsif ediyorlar, tavsif ettiklerine de ibâdet ediyorlar. Oysaki sen, bir olan Allah'ı tavsif ediyorsun. O halde senin ibâdet ettiğin ma'budun, onların ibâdet ettiklerinden başkadır. Onların ma'budu da, senin ibâdet ettiğinden başkadır. Bunun için Kur'ân'da: "De ki, ey kâfirler, ben sizin taptıklarınıza tapmam, siz de benim tap-tığıma tapmazsınız."⁵⁴ buyurulmuştur.

Talebe: Anlattığınız bu konuyu, belirttiğiniz veçhile öğrendim. Fakat niçin onlar, Allah Rabbimizdir, dedikleri halde, Allah'ı bilmeyen kimseler oluyorlar?

Âlim (r.a.): Şüphesiz ki onların Allah Rabbimizdir, dediklerini biliyorum. Oysa ki onlar bununla da Allah'ı bilmiyorlar. Çünkü Allah "Onlara gökleri ve yeri kim yarattı" diye soracak olsan, "Allah, derler. Sen de Allah'a hamdolsun de. Onların çoğu bilmezler."⁵⁵ buyurmaktadır. Yani onların çoğu, anasından kör olarak doğan bir sabînin, hiçbir şey bilmeksizin geceyi, gündüzü, sarıyı, siyahı söylemesi gibi, bu sözü gayri şuuri olarak söyleyenler gibidir. Böyle kâfirler Allah'ın ismini, mü'minlerden işittiklerini de bilmeden söylemektedirler. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'de "Âhirete inanmayanların kalpleri inkârcı, kendileri de kibirlidir"⁵⁶ buyurulmuştur.

Talebe: Bu husus belirttiğiniz gibi. Fakat acaba peygamberi Allah vasıtasıyla mı bilirsiniz, yoksa Allah'ı peygamber vasıtasıyla mı bilirsiniz? Peygamberi Allah vasıtasıyla bilerseniz, bu nasıl olur? Halbuki peygamber sizi Allah'a çağırmaktadır. Bunu açıklayınız.

Âlim (r.a.): Evet, peygamberin peygamberliğini Allah tarafından biliriz. Her ne kadar peygamber Allah'a çağırırsa da, hiç bir kimse, Allah'ın, gönlüne tasdik ve peygamber olduğu bilgisini koymadan, peygamberin hak ve doğru söylediğini bilemez. Bunun için Allah "Sen şüphesiz ki, sevdiğini hidayete ulaştıramazsın, fakat Allah dilediğini doğru yola iletir "⁵⁸ buyurmaktadır. Eğer Allah'ı bilmek, peygamberler vasıtasıyla olsaydı, insanlara marifetullah nimetini ihsan etmek, Allah'tan değil, peygamberlerden gelirdi. Halbuki yaratıcıyı bilme nimetini peygamberlere ihsan eden de Allah'tır. Peygamberi insanlara da tanıtıp tasdik ettirmesi, Allah'ın insanlar için bir nimeti ve lütfudur. Kul, bildiği hayrı ancak Allah cihetinden bilir, dememiz gerekir.

Talebe: Beni rahatlattınız. Fakat acaba, velayet ve berâetin açıklaması nedir? Velayet ve berâet bir kimsede içtima eder mi?

Âlim (r.a.): Velayet, iyi amelden dolayı hoşnutluk, berâet de kötü amelden dolayı hoşnutsuzluk demektir. Her ikisi de bazen bir insanda birleşebilir, bazen de birleşmez. İyi ve kötü işler işleyen bir mü'mine yaptığı iyi işlerde muvafakat eder ve onu seversin, işlediği kötü şeylerden dolayı da ona muhalefet eder, ayırılır ve sevmezsin. Bu, sorduğun velayet ve berâetin bir kimsede birleşmesinin misalidir. Kâfir olan, kendisinde iyi bir durum bulunmayan kimseye de buğzeder

55 Lokman 31/25.

56 Nahl 16/22.

ve bütün kötülüklerinde kendisinden ayrılırsın. Daima sevdiğin ve hiçbir davranışından hoşnutsuzluk duymadığın kimse ise bütün iyi şeyleri işleyen ve kötü şeylerden sakınan mü'min kimsedir. Sen onun her hususiyetini sever, hiçbir şeyinden hoşnutsuzluk duymazsın.

Talebe: Çok güzel söylediniz. Fakat acaba, nimete küfür ne demektir? Bunu açıklayın.

Alim (r. a.): Nimete küfür, kişinin nimetlerin Allah'tan olduğunu inkâr etmesidir. Eğer nimetlerden birini inkâr ve onun Allah'tan olmadığını iddia ederse, o kimse Allah katında kâfir olur. Böylece Allah karşısında kâfir olan, nimetlerini de inkâr eder. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîmde "Onlar Allah'ın nimetlerini itiraf ederler, sonra da inkâr ederler"⁵⁷buyurur. Yani kâfirler gecenin gece, gündüzün de gündüz olduğunu bilirler. Sıhhat, zenginlik ve ulaştıkları rahat ve bolluğun nimet olduğunu itiraf ederler. Fakat onlar bunları asıl lütuf ve ihsan edici olan Allah'a değil, kendilerinin ibâdet ettikleri şeye nisbet ederler. Bundan dolayı Allah, onların Allah'ın nimetlerini itiraf edip sonra da onları inkâr ettiklerini ifade eder. Yani onlar, nimetlerin hiçbir benzeri olmayan Allah'tan olduğunu inkâr ederler.

Ancak Allah'tan yardım dileriz. Onun yardımı bize kâfidir, O ne güzel vekildir. Allah'ı Taâlâ, Efendimiz Muhammed aleyhi's-selâm ve onun âl ve ashabına salât ve selâm eylesin.

Elhamdülillah, el-'Âlim ve'l-Müte'allim burada bitti.

EL-FIKHU'L -EBSAT

Hamd Âlemlerin Rabbi'ne, salât ve selâm Efendimiz, Hz. Muhammed ve âl ve ashabına.

İmam Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed el-Kâşânî, Ebû Bekr Alâu'd-Din Muhammed b. Ahmed es-Semerkindî'den rivayet etti. Bize Ebû'l-Muîn Meymun b. Muhammed en-Mekhûlî en-Nesefî, ona el-Fadl lakaplı, Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Ali el-Kaşgârî, ona Ebû Mâlik Nasrân b. Nasr el-Huttelî, ona Ali b. el-Hasen b. Muhammed el-Gazzâl, ona Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Fârisî, ona Nusayr b. Yahya el-Fakih haber verdi. Şöyle dedi: Ebû Mutî' Hakem b. Abdillâh el-Belhî'nin şöyle söylediğini işittim:

Ebû Hanîfe'ye (r.a.) fıkıh ekber nedir diye sordum, şöyle dedi:

Ehl-i kiblede olan bir kimseyi herhangi bir günahla tekfir etmemen, kimseyi imandan uzaklaştırmaman, marufu emredip münkerden sakındırman, senin için takdir olunan şeyin sana mutlaka isabet edeceğini, senin için takdir olunmanın da sana isabet etmeyeceğini bilmen, Hz. Peygamber'in ashabından hiçbiri ile ilgini kesmemen, birini sevip diğerini sevmemezlik etmemen, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin durumunu Allah'a havale etmendir.

Ebû Hanîfe (r.a.) şöyle dedi: Dinde fıkıh, ahkâmda fıkıhtan daha üstündür. Kişinin nasıl ibâdet edeceğini öğrenmeye çalışması, kendisi için birçok bilgiyi toplamasından daha hayırlıdır.

Ebû Mutî' şöyle dedi: Bana dinin en faziletlisini haber ver, dedim. Ebû Hanîfe şöyle dedi:

- Fıkıhın en faziletlisi, kişinin Yüce Allah'a imanı, şerâyi, sünnetler, hadler, ümmetin ittifak ve ihtilafını bilmesidir.

Ebû Mutî': İmanın ne olduğunu bana açıklayın.

Ebû Hanîfe: Bana Alkame b. Mürsed, Yahya b. Ya'mur'dan rivayet etti ve şöyle dedi: İbnu Ömer'e, bana din nedir, haber ver dedim. O da imana sarıl

ve onu öğren, dedi. Ben iman nedir, bana öğret, dedim. Şöyle dedi: "...eli-mi tuttu ve beni yaşlı bir zata götürdü. Yanına oturttu ve şöyle söyledi: Bana imanın ne olduğunu soruyor diyerek, bu zatın Hz. Peygamberle birlikte Bedir Savaşı'na katılanlardan olduğunu söyledi. İbnu Ömer şöyle devam etti: Ben Hz. Peygamber'in yanında idim, bu zat da beraberdi. Birden karşımıza, güzel saçlı, sarık giymiş, çölde yaşadığını zannettiğimiz bir adam çıkageldi. İnsanların arasından geçerek Hz. Peygamber'in önünde durdu. Ey Allah'ın elçisi, iman nedir? diye sordu. Hz. Peygamber de:

- İman, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmen, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Yüce Allah'tan olduğuna inanmandır, buyurdu. O zat buna karşı:
- Doğru söyledin, dedi.

Biz çöl insanlarının câhil olmaları dolayısıyla onun Hz. Peygamber'in sözlerini tasdik etmesine hayret ettik. Bu zat daha sonra:

- Ey Allah'ın Resulü, İslâm'ın şeâiri (alâmetleri) nedir? diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber:
- Namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak, gücü yeten kimse için hacca gitmek ve cünüplükten dolayı gusl etmektir, buyurdu. Bunun üzerine o zat:
- Doğru söyledin, dedi.

Biz, sanki sorduğunu biliyormuşcasına Hz. Peygamber'i tasdik etmesine şaşırdık. O zat daha sonra:

- Ey Allah'ın Resulü, ihsan nedir? diye sordu. Hz. Peygamber de:
- İhsan, Allah'ı görürcesine ibâdet etmendir. Sen O'nu görmesen bile, O seni görür, buyurdu. O zat:
- Doğru söyledin, dedi ve devamla kıyametin ne zaman kopacağını sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber:
- Bu hususta sorulan, sorandan daha bilgili değildir, buyurdu. O zat daha sonra ayağa kalktı, insanların ortasına gelince, onu bir daha göremedik. Hz. Peygamber şöyle dedi:
- Bu gelen Cebrail idi, size dininizle ilgili bilmeniz gereken şeyleri öğretmek için geldi.¹

1 Buhârî, "37, İman", Müslim "İman" 57", Ahmed b. Hanbel Müsned I, 37, 51, 53.

Ebû Mutî': Ebû Hanîfe'ye, buna kesin olarak inanan ve ikrar eden mü'min midir? diye sordum. Şöyle dedi:

- Evet, bunu ikrar edince, İslâm'ın bütününü ikrar etmiş olur ve o kimse mü'mindir.
- Eğer Allah'ın halkettiklerinden bir şeyi inkâr edip, "bilmem ki bunun yaratıcısı kim?" derse ne olur, diye sordum Şöyle dedi:
- O kimse, "Allah her şeyin halikıdır..."² âyetinden dolayı kâfir olur. Sanki o kimse, o şeyin Allah'tan başka yaratıcısı vardır, demiştir. Keza "Allah'ın bana namaz, oruç ve zekâtı farz kıldığını bilmiyorum," dese yine kâfir olur. Çünkü Allah "Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin."³ ve "Sizin üzerinize oruç farz kılındı..."⁴, «Akşama girerken de, sabaha ererken de, Allah'ı tenzîh edin»⁵ buyurmuştur. Eğer o kimse "ben bu âyete inanıyorum, fakat te'vil ve tefsirini bilmiyorum" derse kâfir olmaz. Çünkü o kimse âyetin Allah tarafından indirildiğine iman etmiş ve fakat tefsirinde hata etmiştir.
- Şirk diyarında bulunan, İslâm'ı mücmel olarak kabul eden, farzları ve amelleri bilmeyen, kitabı ve İslâm'ın icaplarını ikrar etmediği halde Allah'ı ve imanı kabul eden, fakat imanın icaplarını ikrar etmeyerek ölen kimse mü'min midir? diye sordum.
- Evet, dedi. Ben de:
- Eğer imanı kabulden başka bir şey bilmez, amel etmez ve ölürse? diye sordum,
- O, mü'mindir, dedi.
- Bana imanın ne olduğunu açıklayın, dedim. Şöyle dedi:
- İman, Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun bir olup şeriki bulunmadığına, meleklerine, kitaplarına. Peygamberlerine, cennetine, cehennemine, kıyamete, hayır ve şerrine, hiçbir kimseye kendi amelini yaratma gücünün verilmediğine, insanların kendisi için yaratıldıkları sonuca ve ilâhi takdirin cereyan ettiği şeye intikal edeceklerine şahitlik etmendir, dedi.

2 En'am 6/103.

3 Bakara, 2/43, 83, 110.

4 Bakara, 2/178.

5 Rûm, 30/17, 18.

- Eğer bunun hepsini kabul eder ve fakat "Dileyen iman etsin, dileyen kâfir olsun."⁶ âyetinden dolayı dilemek bana aittir, istersem iman ederim, istersem iman etmem, derse ne olur? diye sordum. Ebû Hanîfe şöyle dedi:
- O kimse iddiasında yalancıdır. Allah'ın "Gerçekten Kur'ân bir öğüttür. Kim dilerse ondan öğüt alır. Ancak Allah'ın dilediği kimse Öğüt alır."⁷, "Siz, Allah dilemedikçe birşey dileyemezsiniz."⁸ âyetlerini görmüyor musun? "Dileyen iman etsin, dileyen kâfir olsun."⁹ âyeti vaîd (tehdid) içindir. O kimse bu sözü ile âyeti reddetmediği için kâfir olmamıştır. Ancak âyetin tenzilini reddetmemiş fakat te'vilinde hata etmiştir.
- Bir kimse, bana isabet eden bir musibetle Allah beni müptela mı kılmıştır, yoksa onu ben mi iktisap etmişimdir? O musibet Allah'ın beni müptela kıldığı şeylerden değildir, derse kâfir olur mu? diye sordum, Ebû Hanîfe:
- Hayır, dedi.
- Niçin? diye sordum.
- Çünkü Allah "Sana isabet eden iyilik Allah'tandır. Sana isabet eden kötülük de nefsendendir."¹⁰ buyurur. Yani kötülük, günahın sebebiyledir, ben de onu günahın sebebiyle sana takdir ettim, demektir. Keza Yüce Allah şöyle buyurur: "Size isabet eden her musibet, ellerinizle işledikleriniz yüzündendir."¹¹ Yani günahlarınız sebebiyledir. Keza "O dilediğini dalalette bırakır, dilediğine hidayet eder."¹² buyurur. Fakat o kimse te'vilde hata etmiştir. "Allah İnsan ile kalbi arasına girer."¹³ âyetinin mânâsı mü'minle küfür arasına, kâfirle iman arasına girer, demektir.

Ebû Hanîfe (r.a.) şöyle dedi: Şüphesiz ki, kulun kendisiyle kötülüğü işlediği güç (istitâat), bizatihi kulun iyiliği işlemesi için de müsaittir. Kul, Allah'ın kendisinde meydana getirdiği, kötülükte değil, iyilikte kullanılmasını emrettiği istitâatı sarf ve tevcihinden dolayı ceza görecektir.

6 Kehf , 18/29.

7 Müddessir, 74/54, 56.

8 İnsan 76/30.

9 Kehf 18/29.

10 Nisa 4/79.

11 Şûrâ, 42/30.

12 Nahl 16/93.

13 Enfâl 8/24.

- Eğer Allah kullarını günah işlemeye icbar ediyor, daha sonra onları günahından dolayı cezalandırıyor, derse nasıl cevap veririz, diye sordum. Şöyle dedi:
- O kimseye, "Kul kendisi için fayda veya zarar vermeye kadir olabilir mi?" diye sor. Eğer, "Hayır, çünkü onlar taat ve masiyet dışında kendileri için fayda ve zarar konusunda mecburdurlar" derse, ona "Allah şerri yarattı mı?" diye sor. O buna "evet" derse kendi iddiasından vazgeçmiş olur. Eğer "hayır" derse: De ki: "Yarattığı şeylerin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım"¹⁴ âyetinden dolayı kâfir olur. Çünkü bu âyet, Allah'ın şerri yarattığını haber vermektedir.
- Eğer, "Siz, Allah küfrü ve imanı diledi demiyor musunuz?" der ve ona evet dersek, o yine Allah "O, takvaya lâayık olan, mağfirete ehil olandır"¹⁵ buyurmuyor mu? diye sorar, biz de "evet" dersek, o da, "Allah küfre lâayık mıdır?" derse, biz o kimseye karşı ne cevap veririz? diye sordum. Şöyle dedi:
- O taatı dileyene ehildir, masiyeti dileyene ehil değildir, deriz. Eğer "Allah kendisine karşı yalan söylenmesini dilemedi" derse ona şöyle söyle: Allah'a iftira etmek kelam ve söz müdür, yoksa değil midir? Evet, derse: Âdem'e isimlerin hepsini öğreten kimdir? diye sor. Eğer, Allah'tır, derse şöyle de: Küfür kelam nevinden midir, değil midir? Eğer, evet, derse şöyle sor: Kâfiri kim konuşturdu? Eğer Allah konuşturdu, derse kendi fikrine karşı çıkmış olur. Çünkü şirk kelam nev'indendir. Eğer Allah dilemiş olsaydı, onlara şirk sözünü konuşturmazdı.
- Eğer "kişi isterse yapar, isterse yapmaz; isterse yer, isterse yemez, isterse içer, isterse içmez" derse ? diye sordum. Ona şöyle söyle, dedi:
- Allah, İsrail Oğullarının denizi geçmelerine hükmedip, Firavun'un boğulmasını takdir etti mi? diye sor. Evet, derse:
- Firavun'un Hz. Musa'yı ele geçirmek için gitmemesi, kendisinin ve ashabının boğulmaması vaki olur muydu? diye sor. Eğer, evet, derse kâfir olur. Hayır, derse önceki sözünü nakzetmiş olur.

14 Felak 113/1-2.

15 Müddessir 74/56.

KADER KONUSUNDA BİR BÖLÜM

Bize Ali b. Ahmed, Nusayr b. Yahya'dan haber verdi. O da Ebû Mufî'in şöyle söylediğini duyduğunu nakletti: Ebû Hanîfe (Allah ondan razı olsun) şöyle dedi: Bize Hammad'ın, İbrahim'den, İbrahim'in de Abdullah b. Mes'ud'dan naklettiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki sizin herhangi birinizin yaratılması, ana karnında kırk gün nutfе, sonra bunun gibi bir kan pıhtısı, sonra bunun gibi bir parça et olarak devam eder. Daha sonra Allah ona bir melek gönderir, üzerine rızkını ve ecelini, saîd veya şakî olacağını yazar. Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, kişi, Cehennemle kendi arasında bir zira mesafe kalıncaya kadar cehennemliklerin amelini işler, daha sonra ilâhi yazı onu geçer. Hiç şüphesiz bir kimse cennet ehlinin amelini işler, öyle ki cennetle kendi arasında bir zira mesafe kalmışken cehennem ehlinin amelini işler, sonra ölür ve cehenneme girer."¹⁶

- Marufu emreden, münkerden nehyeden, bu konuda insanlar kendine tâbi olmuşken, daha sonra cemaate karşı çıkan kimse için ne dersin? Bunu doğru görüyor musun? diye sordum.
- Hayır, dedi.
- Niçin? Oysaki Allah ve Resulü, marufu emredip, münkerden nehyetmeyi emretmişlerdir. Bu gerekli bir farizadır, dedim. Şöyle cevap verdi:

Orası öyle. Fakat kan dökmek, haramı helâl saymak ve malları yağmalamak gibi fiillerle, bozup ifsat ettikleri şeyler, ıslah ettiklerinden daha fazla olur. Oysaki Allah, Kur'ân'da şöyle buyur muştur: "Mü'minlerden iki zümre birbiriyle düşüşecek olurlarsa, aralarını bulup barıştırsın. Onlardan biri diğerine tecavüzde bulunursa, mütecaviz olan tarafla Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın."¹⁷

- Tecavüz eden zümreye karşı kılıçla mı vuruşuruz? diye sordum.
- Evet, marufu emredersin, münkerden sakındırırsın. Eğer kabul ederlerse ederler, yoksa onlarla savaşırsın. İmam zalim de olsa, sen âdil zümre ile beraber olursun. Zira Hz. Peygamber "Size zâlim olanın zulmü, âdil olanın adaleti zarar vermez. Sizin ecriniz size, onun vebali de ona aittir."¹⁸ buyurmuştur, dedi.
- Tahkimci Havâric için ne dersin? diye sordum.

16 Buhârî, "Bed'ül-halk", 6; Ebû Dâvud, "Sunne", 16; İbnî Hanbel, Müsned, IV, 7.

17 Hucurat 49/9.

18 İbn Mace, "Fiten" 9.

- Onlar Havâric'in en kötüleridir, diye cevap verdi.
- Onları tekfir edebilir miyiz? diye sordum.
- Hayır, fakat Ali ve Ömer b. Abdulaziz gibi hayırlı imamların yaptığı şekilde onlarla herbederiz dedi.
- Hiç şüphe yok ki, Hâriciler tekbir getiriyorlar, namaz kılıyorlar, Kur'ân okuyorlar. Ebû Ümâme hadisini hatırlamıyor musun? O, Şam mescidine girdiğinde, oradaki Hâricilerin reisleri ile karşılaştı. Ebû Galib el-Hımsî'ye: "Ey, Ebû Galip, bunlar senin memleketinin insanlarındandır. Bunların kim olduklarını sana bildirmek istedim. Onlar cehennem ehlinin köpekleridir. Onlar semâ örtüsünün altında öldürülenlerin en şerlileridir" der ve bu esnada ağlar. Ebû Gâlib ona: "Ey Ebû Ümâme seni ağlatan nedir? Onlar müslümandılar, halbuki sen onların hakkında işittiklerimi söylüyorsun" dedi. Bunun üzerine Ebû Ümâme: " Onlar Allah'ın kendileri için o gün kiminin yüzleri ağarır, kiminin yüzleri kararır. Yüzleri kararanlara, siz iman ettikten sonra kâfir mi oldunuz? Küfrünüzden dolayı azabı tadın, denilecek. Yüzü ağaranlar ise Allah'ın rahmetine kavuşurlar ve orada ebedî kalırlar."¹⁹ buyurduğu kimselerdir." Bunun üzerine Ebû Gâlib, söylediğinin kendi görüşü mü yoksa Hz. Peygamber'den mi işittiğini sordu. Ebû Ümâme de, "Eğer ben bunu Hz. Peygamber'den bir, iki, üç... yedi defa duymamış olsaydım size haber vermezdim," dedi ve Havâric'i Allah'ın kendi üzerindeki nimetlerini takdir etmemek küfrüyle suçladı....²⁰
- Havâric isyan edip, muharebe yapıp, yağmacılık ettikten sonra, sulh yap-salar, onlar daha önceki hareketlerinden dolayı takibata uğrarlar mı? diye sordum. Şöyle cevap verdi:
- Harp bittikten sonra onlar için bir zarar yoktur, onlara had de tatbik edilmez. Kan dökmeleri de böyledir, kısas yapılmaz.
- Niçin? diye sordum. Şöyle cevap verdi:
- Osman (r.a.)'ın katli hususunda, insanlar arasında ortaya çıkmış olan fit-neden ashap; bir te'vil neticesinde kana bulaşanlara kısas yapılmayacağı, te'vil sonucu haram ilişkide bulunanlara had cezası uygulanmayacağı, yine te'ville bir mala sahip çıkan kimse için takibatta bulunulmayacağında ittifak ettikleri hadisinden dolayıdır. Fakat mal mevcut olursa sahibine iade edilmesi gerekir.

19 Ali İmran 3/106

20 İbn Hanbel Müsned, V, 250, 253, 256, 259.

- Bir kimse kâfiri kâfir olarak bilmem, derse? diye sordum.
- O kâfir gibidir, dedi.
- Eğer kâfirin son gideceği yer neresi olduğunu bilmem derse? diye sordum.
- O, Allah'ın kitabını inkâr etmiş ve kâfir olmuş olur, dedi.
- Kendisine, sen mü'min misin? diye sorulan kimse, Allah daha iyi bilir diye cevap verirse, bu kimse hakkında ne dersin? diye sordum.
- Onun imanında şüphe vardır, dedi.
- İmanla küfür arasında üç durumdan biri olan münafıklıktan başka bir durum var mıdır? O kimse ya mü'min, ya kâfir veya münafıktır, dedim, O da:
- Hayır, imanında şüphe olan kimse münafık değildir, dedi.
- Niçin? diye sordum.
- Muaz b. Cebel'in arkadaşı ve İbnu Mes'ud'un hadisinden dolayı. Bana Hammad'm Muaz b. Cebel'in ashabından Haris b. Malik'den haber verdiğiğine göre; Muaz b. Cebel'e ölüm geldi çattı. Bu durumda Hâris de ağladı. Muaz Hâris'e niçin ağladığını sordu, o da "ölümünden dolayı ağlamıyorum. Biliyorum ki, âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır. Fakat senden sonra bizim öğreticimiz kim olacak?" dedi. Bir başka rivayet de "Senden sonra dini bilen kim?" şeklindedir. Muaz da "Acele etme, Abdullah b. Mes'ud'a tabi ol," dedi. Daha sonra Hâris, Muaz'a, "Bana vasiyette bulun," dedi. O da Allah ne dilediyse vasiyet etti ve alimin sürçmesinden sakın, dedi.

Muaz vefat edince Haris Kûfe'de, İbnu Mes'ud'un ashabına geldi. Namaz için nida edildiğinde Haris: "Bu davete uyun, bunu dinleyip icabet etmek her mü'min için haktır," dedi. Ona bakiştılar ve "Sen muhakkak mü'min misin?" diye sordular. O da "evet, elbette mü'minim," diye cevap verdi. Onlar birbirine bakiştılar. Abdullah b. Mes'ud gelince durum ona anlatıldı. O da Hâris'e, onların söylediği gibi söyledi. Bunun üzerine Haris, başını eğdi, ağladı ve "Allah Muâz'a rahmet etsin," dedi ve İbnu Mes'ud'a vasiyeti anlattı. İbnu Mes'ud ona "Sen şüphesiz mü'min misin?" diye sorunca o da "Evet," diye cevap verdi, İbnu Mes'ud "Sen kendinin cennet ehlinden olduğunu söylüyorsun," dedi. Bunun üzerine Haris de "Allah muaz'a rahmet etsin, bana âlimin zellesinden, münâ-

fiğın da hükmünü kabulden kaçınmamı vasiyet etti," dedi. İbnu Mes'ud "Sen benim sürçmemi gördün mü?" diye sorunca, Hâris, "Allah aşkına söyle. Hz. Peygamber hayatta iken insanlar, gizli ve açık durumlarında mü'min, gizli ve açık durumlarında kâfir, gizlilik durumunda münafık ve açıktan mü'min olmak üzere üç gruptan ibaret değiller miydi? Sen bu üç fırkanın hangisindensin?" dedi. İbnu Mes'ud "Madem ki Allah için and verdin, söyleyeyim. Ben gizli durumda da, açık durumda da mü'minim," dedi. Bunun üzerine Haris kendisini niçin, elbette mü'minim dediğinden dolayı ayıpladığını sordu. İbnu Mes'ud da "Evet. Bu benim sürçmemdir. Onu benim üzerime gömün, Allah Muaz'a rahmet etsin," dedi.²¹

- Ben cennetliğim diyen kimsenin durumu nedir? diye sordum, Ebû Hanife:
- Yalan söylemiştir, o bunu bilmiyor. Mü'min imanını sebebiyle cennete giren, işledikleri sebebiyle ateşte azap gören kimsedir, dedi.
- Eğer kendisinin cehennem ehli olduğunu söylese? dedim. Şöyle dedi:
- Yalan söylemiştir. Onun bu hususta bilgisi yoktur. Şüphesiz ki o, Allah'ın rahmetinden ümit kesmiştir. Ve şöyle devam etti: Mü'minin, gerçekten mü'minim demesi gerekir. Çünkü o, imanında şüphe etmemektedir.
- Onun imanını meleklerin imanını gibi olur mu? diye sordum.
- Evet, dedi.
- Amelde kusur ederse de, gerçekten mü'min midir? diye sordum. Şöyle cevap verdi:
- Bana Hârise'nin hadisini söylediler. Hz. Peygamber ona, "Nasıl sabahladın?" diye sordu. O da "Gerçek mü'min olarak sabahladım," dedi. Hz. Peygamber: "Söylediğine dikkat et, çünkü her hakkın bir hakikati vardır, senin imanının hakikati nedir?" dedi. Bunun üzerine Hârise "Canım dünyadan vazgeçti, gündüzümde susuz, gecemde uykusuz kaldım. Ben sanki Rabbimin arşına bakıyorum, sanki cennette birini ziyaret eden cennetliklere nazar ediyorum, sanki ben cehennemde yığılan insanları görüyorum," dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "isabet ettin, devam et; isabet ettin, devam et," dedi ve daha sonra: "Kim Allah'ın kalbini nurlandırdığı kimseye bakmak isterse Hârise'ye baksın," buyurdu. Daha sonra Hârise: "Ey Allah'ın Resulü, bana şehit olmam için dua et," dedi. Hz. Peygamber ona dua etti ve sonunda şehit oldu.²²

21 Alimin sürçmesiyle ilgili olarak bk Dârimî, "Mukaddime", 23.

22 Buhârî, "zekat" 1, Müslim "İman" 15, "Fedâilü's-sahabe" 150.

- Bazılarına ne oluyor da, mü'min ateşe girmez, diyorlar? diye sordum. Şöyle cevap verdi:
- Cehenneme girenler tamamen iman etmişlerdir.
- Kâfirin durumu nedir? dedim.
- Onlar o gün iman ederler, dedi.
- Bu nasıl olur? diye sordum. Şöyle dedi:
- Allah Kur'ân'da şöyle buyurur: "Onlar bizim cezamızı görünce, biz yalnız Allah'a inandık, Allah'a ortak koştuklarımızı reddettik, dediler. Onlarm, azabımızı gördüklerinde iman etmeleri fayda vermez."²³

Ebû Hanife (Allah rahmet etsin) şöyle dedi:

- Kim haksız yere başkasını öldürürse, yahut hırsızlık ederse veya yol ke-
serse yahut facirlik eder yahut günah işlerse veya zina ederse yahut da
içki içen sarhoş olursa; bu kişi günahkâr mü'mindir, kâfir değildir. Bu du-
rumda olanlar işlediklerinden dolayı cehennemde azaba uğrarlar, fakat
imanları sebebiyle cehennemden çıkarılırlar.

Ebû Hanife (Allah rahmet etsin) şöyle dedi:

- İman edilecek hususların hepsine inanan, fakat İsa ve Musa peygamber
midir, değil midir? diyen kimse kâfir olur. Keza kâfir cennete mi, yoksa
cehenneme mi gider, bilmem, diyen kimse de: "Kâfirler için cehennem
ateşi vardır, onlar öldürülmezler ki ölsünler..."²⁴, "Onlar için yakılma aza-
bı vardır."²⁵, "Onlar için şiddetli azap vardır."²⁶ âyetlerinden dolayı kafir
olur.

Ebû Hanife (Allah rahmet etsin) şöyle dedi:

- Said b. el-Müseyyeb'den bana ulaştığına göre, kâfirleri bulundukları mev-
kie indirmeyen onlar gibidir.
- İman eden fakat namaz kılmayan, oruç tutmayan, bu amellerin hiç biri-
ni işlemeyen kimseyi iman kurtarır mı? diye sordum. Ebû Hanife şöyle
dedi:

23 Mü'min 40/84-85.

24 Fatır 35/36.

25 Bûruc 85/11.

26 Ali İmran 3/5.

- Onun işi, Allah'ın dilemesine bağlıdır. Dilerse azap eder, dilerse rahmet eder. Ve şöyle devam etti: Allah'ın kitabından herhangi bir şeyi inkâr etmeyen kimse mü'mindir. Bana ilim ehlerinden birinin haber verdiğiğine göre, Muaz b. Cebel Hims şehrine geldiği zaman insanlar onun çevresine toplandılar. Bir genç ona, "Namaz kılan, oruç tutan, beyti hacceden, Allah yolunda cihadda bulunan, köle azad eden, zekâtını veren ve fakat Allah ve Resulünden şüphe eden kimse için ne dersin?" diye sordu. Muaz: "Onun için ateş vardır," dedi. O genç: "Namaz kılmayan, oruç tutmayan beyti haccetmeyen, zekâtını vermeyen fakat Allah ve Resulüne inanan kimse için ne dersin?" diye sorunca, Muaz b. Cebel: "Onun için Allah'tan affedileceğini umar, azaba uğrayacağından da korkarım." dedi. Bunun üzerine o genç: "Ey Abdurrahman'm babası, şüphe ile amel fayda vermediği gibi, iman ile beraber herhangi bir şey de zarar vermez." dedi ve çekip gitti. Muaz b. Cebel de "Bu vadide bu gençten daha bilgisi yok," dedi.

Ebû Hanife şöyle dedi:

- Mütecaviz kimselerle, küfürlerinden dolayı değil, haddi tecavüzlerinden dolayı savaş et. Âdil zümre ve zâlim sultanla beraber ol. Fakat mütecavizlerle beraber olma. Cemaat ehlinde fasit ve zalimler mevcut olsa bile, onların içinde sana yardımcı olacak salih insanlar da vardır. Eğer cemaat zâlimler ve mütecavizlerden teşekkül ediyorsa, onlardan ayrıl. Çünkü Allah "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Hicret edeydiniz."²⁷, "Ey mü'min kullarım, benim arzım geniştir. Ancak bana kulluk edin"²⁸ buyurmaktadır.

Ebû Hanife şöyle dedi:

- Bize Hammad'ın İbrahim'den, onun da İbnu Mes'ud'dan rivayet ettiğine göre (Allah hepsinden razı olsun) Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Bir yerde ma'siyetler zuhur edip onu değiştirmeye gücün yetmezse, oradan başka yere git, orada Rabbine kulluk et." Ebû Hanife şöyle devam etti: Bana ilim ehlerinden birinin Hz. Peygamber'in ashabından birisinden verdiği habere göre, Hz. Peygamber "Fitneden korktuğu yeri bırakıp, fitneden korkmadığı bir yere giden kimse için Allah yetmiş siddik ecri yazar."²⁹ buyurdu.

27 Nisa 4/97

28 Ankebut 29/56.

29 Buhârî "İman " 12, İbn Mâce " Fiten " 16.

Ebû Hanife şöyle dedi:

- Bilmiyorum, Rabbim semada mı yoksa arzda mıdır?" diyen kimse kâfir olur. Keza "Allah arş üzerindedir" diyen de; "Bilmiyorum, arş semada mı yoksa arzda mıdır?" diyen de böyledir.

Allah'a dua ederken yukarıya yönelinir, aşağıya değil. Çünkü aşağının rubûbiyet ve ulûhiyet vasfı ile ilgisi yoktur. Nitekim hadiste şöyle rivayet edilir: Bir adam Hz. Peygamber'e siyah bir cariye getirdi ve benim üzerime mü'min bir köle azad etmek vacip oldu. Bu kâfi midir? diye sordu. Hz. Peygamber de cariyeye "Sen mü'min misin?" diye sordu. Cârîye de "Evet," diye cevap verdi. Hz. Peygamber "Allah nerede?" diye sorunca, cârîye semaya işaret etti. Bunun üzerine Peygamberimiz: "Bu cârîye mü'mindir, azat et." buyurdu.³⁰

Ebû Hanife şöyle dedi:

- "Kabir azabını bilmem" diyen kimse, helake uğrayan Cehmiyye'dendir. Çünkü o; Allah'ın "Biz onları İki defa azaplandıracağız."³¹ -ki burada kabir azabı kastolunmaktadır- ve "Zâlimler, bundan başka azaba uğrayacaklar."³² -Yani kabir azabına çarptırılacaklardır- âyetlerini inkâr etmiş olur. Eğer "Ben âyete inanıyorum, fakat tefsir ve te'viline inanmıyorum." derse kâfir olur. Çünkü Kur'ân'da, te'vili tenzilinin aynı olan âyetler vardır. Eğer bunu inkâr ederse kâfir olur.

Ebû Hanife şöyle dedi:

- Bana bir zat, el-Minhal b. Amr'dan, o da İbn Abbas'tan rivayet etti: Hz. Peygamber: "Benim ümmetimin en şerlileri ben ateşte değil, cennette olacağım, diyenlerdir."³³ buyurdu. Ebû Zübeyr'dan bana rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber: "Ümmetimden müteellî olanların vay haline," buyurdu. Müteellînin kim olduğu sorulunca: "Onlar, filan kimse cennette, filan kimse de cehennemdedir, diyenlerdir."³⁴ buyurdu, Bana Nâfi'nin ona da İbn Ömer'in naklettiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Allah kıyamet günü aralarında hükmedinceye kadar, ümmetimin cennette veya cehennemde olduğunu söylemeyiniz."³⁵ Bana Eban, ona da

30 Müslim "Mesâcid", 33, Ebu Davud "salat" 167.

31 Tevbe 9/101.

32 Tûr 52/47.

33 Bu rivayetin kaynağı bulunamadı.

34 Buhari "Sulh " 10.

35 Bu hadisler belirtilen lafızlarla bulunamamıştır.

el-Hasen'in rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber: "Allah şöyle buyuruyor: Kullarımı ben aralarında Kıyamet günü hükmedip, yerlerine göndermeden, siz cennet veya cehenneme göndermeyin."³⁶ dedi.

- Bana kâtilden ve onun arkasında namaz kılmaktan bahsedin, dedim, Ebû Hanife:
- Her takva sahibi ve günahkâr kimsenin peşinde namaz kılmak caizdir. Senin ecrin sana, da onun günahı kendisine aittir, dedi.
- İnsanlara kılıç ile karşı çıkan, çarpışan ve onlardan bir takım şeyler alanlardan bahsedin, dedim.
- Onlar çeşitli zümrelerdir, hepsi de cehennemdedir, dedi. Ve şöyle devam etti: Ebû Hüreyre Hz. Peygamberin şöyle dediğini nakletti: "İsrailoğulları yetmiş iki fırkaya ayrıldı, benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacak. En büyük cemaat ötesinde hepsi ateştedir."³⁷ Bana Hammad, İbrahim'den, o da İbn Mes'ud'dan rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kim İslâm'da kötü bir şey ihdas ederse helak olur, bid'at çıkaran sapıklığa düşer, sapıklığa düşen de cehennemdedir."³⁸ Bize Meymun'un, ona da İbn Abbas'ın haber verdiğine göre Hz. Peygamber'e gelen birisi: "Ey Allah elçisi, bana öğret," dedi. Peygamberimiz üç defa, "Git, Kur'ân öğren." buyurdu. Dördüncü defasında da: "Hak, sevdiğinden de sevmediğinden de gelse kabul et. Kur'ân'ı öğren, onun yöneldiği tarafa yönel."³⁹ buyurdu.

Bize Hammad, ona da İbrahim'in haber verdiğine göre, İbn Mes'ud: "Şüphesiz en şerli şeyler sonradan ortaya konulanlardır. Her ihdas edilen şey, bid'at; her bid'at, dalalet, her dalalet de cehennemdedir." derdi. Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmaktadır: "Ona hak yoldan uzak kalmayı, kötülükten sakınmayı ilham ile öğretti."⁴⁰ Keza, Allah Musa'ya: "Biz senden sonra kavmini imtihana uğrattık. Samiri de onları saptırdı."⁴¹ buyurmaktadır.

36 Belirtilen lafızlarla bulunamadı.

37 Tirmizî "İman", 18, İbn Mâce "Fiten" 17, 18, 19, Ebu Davud "Sünne" 1.

38 Buhârî "İ'tisam" 5, 6.

39 Ebu Davud "Fiten" 1, İbn Hanbel Sünen V, 386.

40 Şems 91/8.

41 Tâhâ 20/85.

ALLAH'IN DİLEMESİ BABI

- Allah yaratmayı dilemediği bir şeyi emretmiş fakat bir şeyi emretmediği halde yaratmış mıdır? diye sordum.
- Evet, dedi.
- Bu nasıl olur? diye sordum.
- Allah kâfire müslüman olmayı emretmiş, fakat kâfir için müslümanlığı yaratmamıştır. Kâfir için küfrü dilemiş, fakat kâfire küfrü emretmediği halde yaratmıştır, diye cevap verdi.
- Allah, emretmemiş olduğu bir şeyden razı olur mu? diye sordum.
- Evet, nafile ibâdetler buna misaldir, dedi.
- Allah bir şeyi emrettiği halde ondan razı olmaması durumu olur mu? diye sordum.
- Hayır, dedi.
- Niçin? diye sordum.
- Çünkü Allah emrettiği her şeyden razı olur, dedi.
- Allah kullarını razı olduğu hususlardan dolayı mı, yoksa razı olmadığı hususlardan dolayı mı azaba çeker? diye sordum.
- Allah kullarını razı olmadığı şeyler için azaba çeker. Onlara; küfür, masiyet ve rıza göstermediği konularda azap eder, dedi.
- Allah onlara, dilediği için mi, yoksa dilemediği için mi azap eder? diye sordum.
- Allah onlar hakkında dilediği için azap eder. Çünkü Allah kullarından âsi için masiyeti, kâfir için küfrü dilediği halde, küfür ve masiyet dolayısıyla azaplandırır, dedi.
- Allah, onlara İslâm'ı emretmiş, sonra onlar için küfrü dilemiş midir? diye sordum.
- Evet, dedi.
- Allah'ın dilemesi emrini mi geçmiştir, yoksa emri mi dilemesini geçmiştir? diye sordum.

- Allah'ın dilemesi emrini geçmiştir, dedi.
- Allah'ın dilemesi onun rızası mıdır, değil midir? diye sordum.
- Dilemesi, rızası ve emrettiği hususta taat ile amel eden kimse için, Allah'ın rızası vardır. Allah'ın emrettiğinin hilafına amel işleyen kimse onun dilemesi ile işlemiş olur, fakat onun rızasıyla işlemiş olmaz. Ona karşı masiyet işlemiş olur. Masiyet ise Allah'ın rızası hilâfıdır, dedi.
- Rızası olan konuda Allah kullarını azaba çeker mi? diye sordum.
- Allah, kullarını, razı olmadığı küfürden dolayı azaba çeker. Fakat onların taatı terketmeleri ve masiyet işlemelerinden dolayı onlardan intikam alıp, azap etmeye rızası vardır, dedi.
- Allah, mü'minler için küfrü dilemiş midir? diye sordum.
- Hayır, fakat mü'minler için imanı dilemiştir. Keza kâfirler için küfrü, zina edenler için zinayı, hırsızlık edenler için hırsızlığı, ilim erbabı için ilmi, hayır sahipleri için de hayrı dilemiştir. Allah, kâfirleri yaratmadan önce onların kâfirler ve sapıklar olmasını dilemiştir, dedi.⁴²
- Allah kâfirleri, razı olduğu şeyi yarattığından dolayı mı, razı olmadığı şeyi yarattığından dolayı mı azaplandırır? diye sordum.
- Allah kâfirleri yaratmaya razı olduğu şeyden dolayı azaba uğratar, dedi.
- Niçin? diye sordum.
- Allah, küfrü yaratmaya rızası olduğu halde onları küfürlerinden dolayı azab çeker. Fakat Allah'ın bizatihi küfre rızası yoktur, dedi.
- Allah "Kulları için küfre rızası yoktur."⁴³ buyurduğu halde nasıl olur da küfrü yaratmaya rızası olur? diye sordum. Şöyle cevap verdi:
- Allah onlar hakkında diler, fakat razı olmaz.
- Niçin?
- Çünkü Allah İblis'i yaratmıştır, İblis'i yaratmaya rızası var, fakat İblis'in kendisine rızası yoktur. Keza Allah, içkiyi ve domuzu yaratmıştır. Onları yaratmaya rızası olduğu halde kendilerine rızası yoktur.

42 Allah'ın ezelde dilemesi küfrü ve dalaleti yaratması , kulun muhtar olarak onu seçeceği içindir. Bu ifadedden kulun mücber olduğu anlaşılmamalıdır.

43 Zümer 39/7.

- Niçin?
- Allah içkinin kendisine rıza gösterse idi, onu içen Allah'ın razı olduğu şeyi içmiş olurdu. Fakat onun içkiye ve küfre, İblis'e ve fiillerine rızası yoktur. Fakat bizzat Hz. Muhammed'e rızası vardır.
- Yahudiler, "Allah'ın eli bağlıdır."⁴⁴ diyorlar. Onların bu sözüne Allah'ın rızası var mıdır?
- Hayır, dedi.

ALLAH'IN DİLEMESİ KONUSUNDA BİR BAŞKA BÖLÜM

O kimseye "Allah bütün insanları melekler gibi itaatkâr yaratmak isteseydi, buna kadir olur muydu? Bunu haber ver." denildiğinde "Hayır," diye cevâp verirse, Allah'ı kendisini tavsif ettiğinden başkası ile vasıflandırmış olur. Zîra Allah Kur'ân'da: "Kullarının üzerine yegâne mutasarrıf O'dur."⁴⁵, "O kullarının küfrüne razı olmaz."⁴⁶ ve "O sizin üzerinizden size azap göndermeğe kadirdir."⁴⁷ buyurmaktadır. Eğer "kadirdir," derse "Allah İblisin itaat konusunda Cebrail gibi olmasını dileseydi, buna muktedir olmaz mıydı?" de. Eğer "Hayır," derse kendi sözünü terketmiş ve Allah'ı sıfatlarından başkası ile vasıflandırmış olur. Eğer "Kulun zina etmesi, içki içmesi, namuslu insanlara dil uzatması Allah'ın izni ile değil midir?" diye söylerse "Evet," denir. Eğer "O halde o kimseye niçin had cezası tatbik edilir?" derse: "Allah'ın emrettiği şey terkolunmaz." denir. Çünkü o kimse kölesini kesse, bu Allah'ın dilemesi ile olur, insanlar da o kimseyi kötülerler. Eğer kölesini azad ederse, insanlar da yaptığından dolayı onu öğerler. Bunların her ikisi de Allah'ın dilemesi ile vücuda gelir, o kimse bu fiilleri Allah'ın dilemesi ile işlemiş olur. Fakat kul Allah'ın dilemesi ile masiyet işlerse, işleyen kimsenin fiilinde ilâhî rıza ve fiilin doğruluğu yoktur. "Niçin ona had cezası tatbik edilir?" sözü, onların prensiplerine göre fasit bir sualdir. Çünkü onlar bir çok masiyetlerde de Allah'ın dilemesini kabul etmiyorlar. Ona, göre içki içmek gibi bir fiilin haricinde had cezası gerekmiyor. Oysaki yaptığı bütün işleri Allah'ın dilemesi ile yapmıştır.

44 Maide 5/64.

45 En'âm 6/18.

46 Zümer 39/7.

47 En'âm 6/65.

GÜNAH İŞLEYEN KİMSENİN KÂFİR OLDUĞU İDDİASININ REDDİ BÖLÜMÜ:

- Eğer bir kimse “günah işleyen kimse kâfirdir”, derse, onun sözünü boşa çıkaracak cevap nedir? diye, sordum. Şöyle söyledi:
- Ona şöyle cevap verilir: “Yûnus’u da an. Hani o öfkelenerek çıkıp gitmiş, kendisini tazyik etmeyeceğimizi sanmıştı. Karanlıklar içinde niyaz ederek, Senden başka ilâh yoktur, seni tenzih ederim, ben zâlimlerden oldum, dedi.”⁴⁸ Buna göre o, zâlim mü’minidir, kâfir ve münafık değildir. Hz. Yûsuf’un kardeşleri: “Ey babamız, bizim İçin günahlarımızın bağışlanmasını dile. Biz muhakkak suçluyuz.”⁴⁹ dediler. Bu durumlarıyla onlar günahkârdırlar, fakat kâfir değildiler. Yüce Allah, Peygamberi Hz. Muhammed’e “Senin geçmiş ve gelecek günahını Allah’ın affetmesi için...”⁵⁰ buyurmuş, “günahını” yerine “küfrünü” dememiştir. Hz. Musa kiptiyi öldürmesi dolayısıyla günah işlemiştir, fakat kâfir değildir.

Eğer o kimse “Ben İnşallah mü’minim,” derse, “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ve selâm ederler, ey mü’minler, siz de ona salâvat getirin, ona lâıyk olduğu şekilde selâm getirin.”⁵¹ âyeti gereğince “Eğer mü’minsen ona salavat getir, değilsen getirme,” denir. Keza Allah şöyle buyurur: “Ey iman edenler, cuma günü namaz İçin nida olunduğunda Allah’ın zikrine koşun, alışverişi bırakın.”⁵²

Muaz (r.a) şöyle dedi: “Kişinin Allah hakkında şüphesi, onun bütün iyiliklerini iptal eder. Allah’a iman ettiği halde masiyet işleyen kimsenin affedilmesi umulur, azap görmesinden de korkulur.” Muaz’a soran kimse: “Şüphe iyilikleri giderdiğine göre, iman etmek de kötülükleri daha çok giderir” demişti. Muaz da: “Yemin ederim, bu adamdan daha çok hayret edilecek bir kimse görmedim,” dedi. Ona “Sen müslüman mısın?” diye sordu. O da “bilmiyorum” dedi.

O kimseye “bilmiyorum,” sözün doğru mu, yanlış mı diye sorulur. Eğer “doğru” derse şöyle söyle: “Dünyada doğru olan âhirette doğru değil midir?” Eğer “Evet,” derse: “Kabir azabına, suale, kadere, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna iman ediyor musun?” diye sor. “Evet” derse “Sen mü’min misin?” diye

48 Enbiya 21/87.

49 Yusuf 12/97.

50 Feth 48/ 2.

51 Ahzâb 33/56.

52 Cum’a 62/9.

sor. Eğer yine “bilmiyorum” derse, o zaman; bilmeyesin, anlamayasın, iflah olmayasın, de.

- Eğer bir kimse cennet ve cehennem yaratılmış değildir, derse? diye sordum.
- O kimseye şöyle de: Onlar bir şeydir, yahut bir şey değildir. Oysaki, Allah Kur’ân-ı Kerîm’de “Allah her şeyin yaratıcısıdır”⁵³, “Biz herşeyi bir ölçü ile yarattık”⁵⁴, “Onlar sabah akşam ateşe karşı getirilecekler”⁵⁵ buyurmaktadır, dedi.
- Eğer cennet ve cehennem fâni olacaktır derse? diye sordum.
- Ona Allah Kur’ân’da cennetin nimetlerini “Kesilip tükenmeyen, yasak da edilmeyen”⁵⁶ olarak vafsetmektedir, de.

Cennetlik ve cehennemlikler girdikten sonra cennet ve cehennem yok olacaktır diyen kimse de orada ebedî kalışı inkâr ettiği için, kâfir olur.

Ebû Hanife (r.a.) şöyle dedi:

- Allahu Taâla mahlukların sıfatı ile tavsif edilemez. O’nun gazabı ve rızası keyfiyetsiz sıfatlarımdandır. Sünnet ve Cemaat Ehli’nin görüşü budur. Allah gazap eder ve razı olur. Onun gazabı cezalandırması, rızası da sevabıdır, denemez. Biz onu, kendisini tavsif ettiği gibi tavsif ederiz. O birdir, hiç bir şeye muhtaç değildir. Doğurmamış, doğurulmamıştır, kendisine hiç bir şey denk değildir. Hayy, kayyum, kadir, duyan, gören, bilen O’dur. O’nun eli, kullarının elleri üzerindedir, fakat kulların eli gibi bir uzuv değildir. O ellerin yaratıcısıdır. O’nun yüzü yarattıklarının yüzü gibi değildir. O bütün yüzlerin yaratıcısıdır. O’nun nefsi yarattıklarının nefsi gibi değildir. Bütün nefislerin yaratıcısı O’dur. “Onun benzeri hiç bir şey yoktur. Duyan ve gören O’dur.”⁵⁷
- Eğer Allah-u Taâla nerededir, diye sorulursa? diye sordum,
- O kimseye: Yaratılmadan önce mekân yoktu, halbuki Allah vardı. Mahluktan hiç biri yokken, “nerede” mefhumu mevcut değilken, Allah vardı. O her şeyin yaratıcısıdır, diye söyle. Eğer “Dileyen, dilenmiş olan şeyi ne

53 Zümer 39/62.

54 Kamer 54/49.

55 Mü’min 40/46

56 Vakıa 56/32.

57 Şûrâ 42/11.

ile diledi?" denilirse "Sıfatla" de. O kudretle kadir, ilimle âlim, mülk ile mâliktir. Eğer "meşietle mi diledi, meşietle takdir edip ilimle mi diledi?" diye sorarsa: "Evet," diye cevap ver.

İMAN BABI

Eğer "İmanın yeri neresidir?" diye sorulursa onun kaynağının ve yerinin kalp olduğu, fer'inin de cesette bulunduğu söylenir. Eğer: "O parmağımda mıdır?" diye sorulursa, "Evet" de. Eğer: "Parmak kesilince iman nereye gider?" diye sorulursa: "kalbe" de.

Eğer: "Allah kullarından bir şey talep eder mi?" diye sorarsa: "Hayır onlar ancak Allah'tan isterler" de. Allah'ın kullar üzerindeki hakkı nedir?" diye söylenirse: "O'na kulluk etmeleri, hiç bir şeyi ortak koşmamalarıdır. Bunu yaptıkları zaman onların Allah'tan bekledikleri, Allah'ın onları affetmesi ve sevaplandırmasıdır. Zîra Allah, Kur'ân'da: "Ağaç altında sana bey'at ettiklerinde Allah mü'minlerden razı oldu"⁵⁸ âyeti gereğince Allah, mü'minlerden razı olur. Allah İblis'e gazap eder. "Dilediğinizi yapın."⁵⁹ âyeti Allah'ın tehdidini ifade eder. "Semûd'a gelince; biz onlara doğru yolu göstermiştik, fakat onlar körlüğü hidâyete tercih ettiler."⁶⁰ Yani onlara hidâyeti göstermiş ve açıklamıştık, demektir. "Dileyen iman etsin, dileyen kâfir olsun."⁶¹ âyeti vaîd ifade eder. "Ben cinleri de insanları da ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."⁶² -yani benim birliğimi kabul etsinler demektir- buyurulmaktadır. Fakat bu fiillerin hepsi; hayrı, şerri, tatlısı, acısı, zararlısı ve faydalısı, hepsi Allah'ın takdiriyledir. Yüce Allah şöyle buyurur: "Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündeki insanların hepsi de iman ederlerdi. Sen niçin insanları mü'min olsunlar diye zorlamak istiyorsun?"⁶³, "Biz onlara melekler İndirseydik, ölüler onlarla konuşsaydı, her şeyi bir araya getirip onların önünde toptasaydık, Allah dilemedikçe yine imana gelmezlerdi."⁶⁴, "Hiçbir kimse Allah'ın izni olmadıkça iman edemez."⁶⁵ "Eğer Rabbin dileseydi, insanları bir tek ümmet yapardı, fakat onlar ihtilafta devam edecekler. Ancak Rabbinin

58 Feth 48/18.

59 Fussilet 41/40.

60 Fussilet 41/17.

61 Kehf 18/29

62 Zâriyat 51/56.

63 Yunus 10/ 99.

64 En'âm 6/111.

65 Yunus 10/100.

rahmet diledikleri müstesnadır. Allah da onları bunun için yarattı.”⁶⁶, “Allah’a kulluk edin, şeytandan çekinin. Her kavimde Allah’ın hidâyet ettiği kimseler ve sapıklığa sarılanlar da vardır.”⁶⁷. “Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.”⁶⁸ Yâni Allah, takdiri ile dilemedikçe siz dileyemezsiniz. Hz, Şuayb şöyle söylemişti: “Allah bizi sizin dininizden kurtardıktan sonra yine o dine dönersek, Allah’a iftira etmiş oluruz. Onun için Allah’ın dilemesi dışında bizim sizin dininize dönmemize ihtimal yoktur. Rabbimizin ilmi her şeyi kaplamıştır. Biz Allah’a tevekkül ettik. Ey Rabbimiz kavmimizle bizim aramızdaki davada doğrulukla hükmet. Sen her şeyin doğrusunu gösteren ve bildirenlerin en hayırlısıdır.”⁶⁹ Hz. Nuh şöyle dedi: “Allah sizin helak edilmenizi dilerse, benim size öğüt vermem ve hayrınızı istemem size hiçbir fayda vermez. O Rabbinizdir, dönüşünüz onadır.”⁷⁰ Keza Yüce Allah şöyle buyurur: “O, andolsun ona (Yûsuf a) niyet kurmuştu. Eğer Rabbinin burhanını görmese idi, oda onu kasetmiş gitmişti. Biz böylece ondan kötülüğü ve hayasızlığı giderdik. Çünkü o bizim İhlasa erdirilmiş kulanımızdandı.”⁷¹ Keza Allah şöyle buyurur: “Biz Süleyman’ı denedik. Onun tahtı üzerine bir ceset attık. O da hemen Allah’a dönüp sığındı.”⁷²

66 Hûd 11/118-119.

67 Nahl 16/36.

68 İnsan 76/30.

69 Tekvir 81/29.

70 Hûd 11/34.

71 Yusuf 12/24.

72 Sad 38/34.

EL -FIKHU'L -EKBER

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Tevhidin aslı, buna iman etmenin en doğru yolu şudur: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, öldükten sonra dirilmeye, kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan olduğuna, hesap, mizan, cennet ve cehenneme inandım, bunların hepsi de hak, demek gerekir.

Yüce Allah, sayı yönüyle değil, ortağı olmaması yönüyle birdir. O, doğurmuş ve doğurulmamıştır. O'na hiçbir şey denk değildir. O yarattıklarından hiç birine benzemez. İsimleri, zatî ve fiilî sıfatlarıyla daima var olmuş ve var olacaktır.

Allah'ın zâtî sıfatları; hayat, kudret, ilim, semi, basar ve irâde sıfatlarıdır. Fiilî sıfatlar ise, tahlîk (yaratma), terzik (rızkı verme), inşa (yapma), ibdâ (örneksiz yaratma) ve sun' (san'atla yaratma) ve diğer fiilî sıfatlardır.

Allah, sıfatları ve isimleri ile var olmuş ve var olacaktır. O'nun isim ve sıfatlarından hiçbirisi sonradan olma değildir, O ilmiyle daima bilir, ilim O'nun ezelde sıfatıdır. O kudretiyle daima kadirdir, kudret O'nun ezelde sıfatıdır. Kelâm ile konuşur, kelâm O'nun ezelde sıfatıdır. Yaratması ile daima yaratıcıdır, yaratmak O'nun ezelde sıfatıdır. Fiili ile daima fâildir, fiil O'nun ezelde sıfatıdır. Mef'ul (Yapılan şey), mahlûktur. Yüce Allah'ın fiili ise mahlûk değildir. Allah'ın ezeldeki sıfatları mahlûk ve sonradan olma değildir. Allah'ın sıfatlarının yaratılmış ve sonradan olduğunu söyleyen, yahut tereddüt veya şüphe eden kimse Yüce Allah'ı inkâr etmiş olur.

Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın kelâmı olup, mushaflarda yazılı, kalplerde mahfuz, dil ile okunur ve Hz. Peygamber'e indirilmiştir. Bizim Kur'ân-ı Kerîm'i telaffuzumuz, yazmamız ve okumamız mahlûktur fakat Kur'ân mahlûk değildir. Allah'ın Kur'ân'da belirttiği Musa ve diğer peygamberlerden, Firavun ve iblisten naklen verdiği haberlerin hepsi Allah kelâmıdır, onlardan haber vermektedir. Allah'ın kelâmı mahlûk değildir, fakat Musa'nın ve diğer yaratılmışların kelâmı mahlûktur. Kur'ân ise Allah'ın kelâmı olup, kadîm ve ezelidir.

Allah bir şeydir (varlık), fakat diğer şeyler gibi değildir. O'nun varlığı cisim, cevher, araz, had, zıd, eş ve ortaktan uzaktır. O'nun Kur'ân'da zikrettiği gibi eli (yed), yüzü (vech) ve nefsi (nefs) vardır. Allah'ın Kur'ân'da zikrettiği gibi el, yüz ve nefis gibi şeyler, keyfiyetsiz sıfatlardır. O'nun eli, kudreti veya nimetidir denilemez. Zira bu takdirde sıfat iptal edilmiş olur. Bu, Kaderiyye ve Mutezile'nin görüşüdür. O'nun elinin, keyfiyetsiz sıfat olması gibi, gazabı ve rızası da keyfiyetsiz sıfatlarından iki sıfattır.

Allah, eşyayı bir şeyden yaratmadı. Allah, eşyayı oluşundan önce, ezelde biliyordu. O, eşyayı takdir eden ve oluşturmaktadır. Allah'ın dilemesi, ilmi, kazası, takdiri ve Levh-i Mahfûz'daki yazısı olmadan, dünya ve âhirette hiçbir şey vaki olmaz. Ancak onun Levh-i Mahfûz'daki yazısı, hüküm olarak değil, vasıf olarak yazılıdır. Kaza, kader ve dilemek, O'nun nasıl olduğu bilinemeyen sıfatlarındandır. Allah, yok olanı yokluğu halinde yok olarak bilir, onun yarattığı zaman nasıl olacağını bilir. Var olanı, varlığı halinde var olarak bilir, onun yokluğunun nasıl olacağını bilir, Allah ilmi değişmeksizin yahut yeni bir bilgi arız olmaksızın, ayakta duranı, ayakta durduğu durumda kâim, oturanı oturma durumunda oturan olarak bilir, bilginin başkalaşması ve değişmesi mahluklarda olur.

Allah'ın "Allah Musa'ya hitap etti."¹ âyetinde belirttiği gibi, Musa Allah'ın kelâmını işitti. Şüphesiz ki Allah, Musa ile konuşmasından önce de, kelâm sıfatı ile muttasıftı. Yüce Allah yaratmadan da ezelde yaratıcı idi. Allah, Musa'ya hitap ettiğinde, ezelde sıfatı olan kelâmı ile konuştu. O'nun sıfatlarının hepsi, mahlûkların sıfatlarından başkadır. O bilir, fakat bizim bildiğimiz gibi değil. O kâdirdir, fakat bizim gücümüzün yettiği gibi değil. O görür, fakat bizim görmemiz gibi değil. O işitir, fakat bizim işittiğimiz gibi değil. O konuşur, fakat bizim konuşmamız gibi değil. Biz uzuvlar ve harflerle konuşuruz. Oysaki Allah, uzuvsuz ve harfsiz konuşur. Harfler mahlûktur, fakat Allah'ın kelâmı mahlûk değildir.

Allah insanları küfür ve imandan hâli olarak yaratmış, sonra onlara hitap ederek emretmiş ve nehyetmiştir. Kâfir olan; kendi fiili, hakkı inkâr ve reddetmesi ve Allah'ın yardımını kesmesiyle küfre sapmıştır. İman eden de kendi fiili, ikrarı, tasdiki ve Allah'ın lutfu ve yardımı ile iman etmiştir.

Allah Âdem'in neslini, sulbünden insan şeklinde çıkarmış, onlara akıl vermiş, hitap etmiş, imanı emredip, küfrü yasaklamıştır. Onlar da onun Rab olduğunu ikrar etmişlerdir. Bu, onların imanıdır. İşte onlar bu fitrat üzerine doğarlar. Bundan sonra küfre sapan, bu fitratı değiştirip bozmuş olur. İman ve tasdik eden de fitratında sebat ve devamlılık göstermiş olur.

1 Nisa 4/164.

Allah, kullarının hiç birini iman veya küfre zorlamamış, onları mü'min veya kâfir olarak yaratmamıştır. Fakat onları şahıslar olarak yaratmıştır. İman ve küfür kulların fiilleriyle ilgilidir. Allah, küfre sapanı, küfrü esnasında kâfir olarak bilir. O kimse daha sonra iman ederse, imanı halinde mü'min olarak bilir, ilmi ve sıfatı değişmeksizin onu sever.

Kulların hareket ve sükûn gibi bütün fiilleri hakikaten kendi kesbleridir. Onların yaratıcısı ise Yüce Allah'tır. Onların hepsi Allah'ın dilemesi, ilmi, hükmü ve kaderi ile olur.

Taatların hepsi, Allah'ın emri, muhabbeti, rızası, ilmi, dilemesi, kazası ve takdiri ile vacip kılınmıştır. Masiyetlerin hepsi de Allah'ın ilmi, kazası, takdiri ve dilemesi ile olmakla beraber, rızası ve emri değildir.

Peygamberlerin hepsi de (salât ve selâm olsun) küçük, büyük günah, küfür ve çirkin hallerden münezzehtirler. Fakat onların sürçme ve hataları vâki olmuştur. Hz. Muhammed, Allah'ın sevgili kulu, resulü, nebisi, seçilmiş tertemiz kuldur. O hiç bir zaman putlara tapmamış, göz açıp kapayacak bir an bile Allah'a ortak koşmamıştır. O, küçük büyük hiç bir günah işlememiştir.

Peygamberlerden sonra insanların en faziletlisi, Ebû Bekir es-Siddîk, sonra Ömer el-Fârûk, sonra Osman b. Affân Zû'n-nûreyn, daha sonra Aliyyu'l-Murtaza'dır. Allah hepsinden' razı olsun. Onlar doğruluk üzere olan, doğruluktan ayrılmayan, ibâdet ehli kimselerdir. Hepsine sevgi ve saygı duyarız. Hz. Peygamberin ashabının hepsini de sadece hayırla anarız.

Bir müslümanı, helâl saymaması şartıyla, büyük günahlardan birini işlemesi ile kâfir sayamayız. Bu durumdaki bir kimseden iman (mü'min) ismini kaldırmayız, ona gerçek anlamda mü'min deriz. Bir mü'minin kâfir olmamakla beraber günahkâr olması caizdir.

Günahlar, mü'mine zarar vermez demeyiz. Keza günah işleyen kimse Cehennem'e girmez de demeyiz. Dünyadan mü'min olarak ayrılan kimse, fâsık da olsa Cehennem'de ebedî kalacaktır, demeyiz.

Mürcie'nin dediği gibi, iyiliklerimiz makbul, kötülüklerimiz de affedilmiştir, demeyiz. Fakat kim bütün şartlarına uygun, müfsit ayıplardan uzak amel işler ve onu küfür ve dinden dönme gibi şeylerle boşa çıkarmaz ve dünyadan mü'min olarak ayrılırsa, şüphesiz Allah onun amelini zayı etmez, bilakis kabul eder ve ondan dolayı sevap verir, deriz.

Allah'a ortak koşmak ve küfür dışında, büyük ve küçük günah işleyen fakat tevbe etmeden mü'min olarak ölen kimsenin durumu Allah'ın dilemesine bağlıdır. Dilerse ona cehennemde azap eder, dilerse affeder ve hiç azaba uğratmaz.

Herhangi bir amele riya karıştığı zaman, o amelin ecrini yok eder. Keza ucüb (kendi amelini üstün görmek) de böyledir.

Peygamberlerin mucizeleri ve velilerin kerametleri haklıdır. Ancak, haberlerde belirtildiği üzere iblis, firavun ve deccal gibi Allah düşmanlarına ait olan, onların şimdiye kadar vukua geliş ve gelecek hallerine mucize de, keramet de demeyiz. Bu, onların hacetlerini yerine getirmedir. Zira, Allah, düşmanlarının ihtiyaçlarını, onları derece derece cezaya çekmek ve sonunda cezalandırmak şeklinde yerine getirir. Onlar da buna aldanarak azgınlık ve küfürde haddi aşarlar. Bunların hepsi de caiz ve mümkündür.

Yüce Allah, yaratmadan önce de yaratıcı, rızıklandırmadan önce de rızık verici idi. Allah, âhirette görülecektir. Mü'minler Allah'ı cennette, aralarında bir mesafe olmaksızın, teşbihsiz ve keyfiyetsiz olarak baş gözleriyle göreceklerdir.

İman, dil ile ikrar, kalp ile tasdikdir. Gökte ve yerde bulunanların imanı, iman edilmesi gereken şeyler yönünden artmaz ve eksilmez, fakat yakîn ve tasdik yönünden artar ve eksilir. Mü'minler, iman ve tevhid hususunda birbirlerine müsaavidirler. Fakat amel itibarıyla birbirlerinden farklıdırlar. İslâm, Allah'ın emirlerine teslim olmak ve itaat etmek demektir. Lugat itibarıyla iman ve islâm arasında fark vardır. Fakat islâmsız iman, imansız da islâm olmaz. Onların ikisi de bir şeyin içi ve dışı gibidirler. Din ise; iman, islâm ve şeriatlerin hepsine birden verilen isimdir.

Biz, Yüce Allah'ı kendisini kitabında tavsif ettiği bütün sıfatlarıyla gerçek olarak biliriz. Hiçbir kimse Allah'a, O'nun şanına lâıyk şekilde hakkıyla ibâdet etmeye kadir değildir. Fakat insan ancak Allah'ın kitabında. Resulünün bildirdiği ölçüde Allah'a ibâdet eder.

Bütün mü'minler; marifet, yakîn, tevekkül, muhabbet, rıza, korku, ümit ve iman konusunda birbirlerine müsavidirler. Bu konuda imanın dışındaki hususlarda birbirlerinden farklıdırlar.

Yüce Allah, kullarına karşı lütfkârdır, adildir, kulun hakettiği sevabı lütfuya kat kat fazlasıyla verir. Kulunu, adaletin icabı olarak işlediği günahdan dolayı cezalandırır. Keza kendisinden bir lütf olarak bağışlar da.

Peygamberlerin (salât ve selâm olsun) şefaati haktır. Peygamberimizin (s.a.) şefaati, günahkâr mü'minler ve onlardan büyük günah işleyip cezayı hak etmiş olanlar için hak ve sabittir.

Kıyamet günü amellerin mizanla tartılacağı hususu haktır. Hz. Peygamber'in havzı haktır. Kıyamet günü hasımlar arasında iyilikler alınarak kısas ve hesaplaşma olması haktır. İyilikler bulunmadığı takdirde kötülüklerin atılması hak ve caizdir.

Cennet ve Cehennem hâlen yaratılmıştır, ebediyen de fâni olmayacaklardır. Huriler ebediyen ölmezler. Yüce Allah'ın cezası da, sevabı da ebedîdir.

Allah dilediğini kendisinin bir lutfu olarak hidâyete ulaştırır. Dilediğini de adaletin gereği olarak sapıklığa düşürür. Allah'ın sapıklığa düşürmesi, hızlandırır. Hızlanın mânâsı ise, Allah'ın razı olacağı şeylerde onu muvaffak kılmayıp, yardımını kesmesidir. Bu, Allah'ın adaleti gereğidir. Keza, Allah'ın günahkârları isyanları sebebiyle cezalandırması da adaleti icabıdır.

Şeytan, mü'min kuldân imanını baskı ve cebirle alır, dememiz doğru değildir. Fakat kul imanı terkederse, şeytan da onun imanını alır, deriz.

Kabirde Münker ve Nekir'in sualleri haktır. Kabirde ruhun cesede iade edilmesi haktır. Bütün kâfirler ve asi mü'minler için kabir sıkıntısı ve azabı haktır.

Âlimlerin, Allah'ın sıfatlarını Farsça (Arapça'dan başka bir dille) söylemeleri caizdir. Fakat yed=el kelimesi, Allah'ın sıfatı olarak Farsça söylenemez. Fakat Farsça olarak Rûyi Hüdâ=Allah'ın yüzü demek caizdir. Allah'ın kula yakınlık ve uzaklığı, mesafenin uzunluk ve kısalığı ile değil, kulun keramet ve zilleti mânâsındadır. İtaatli olan kul, Allah'a keyfiyetsiz olarak yakın, âsi kul ise keyfiyetsiz olarak Allah'tan uzak olur. Yakınlık, uzaklık ve yönelmek, yalvaran kula racidir. Keza cennette komşuluk ve Allah'ın huzurunda bulunmak da keyfiyetsiz şeylerdir.

Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın Resulüne (s.a.) indirilmiş olup, mushaflarda yazılıdır. Kelâm mânâsında Kur'ân âyetlerinin hepsi de fazilet ve büyüklük bakımından birbirine müsavidir. Fakat bazısında zikir ve zikredilen fazileti bahis konusudur. Âyetü'l-Kürsi buna misaldir. Burada zikredilen Allah'ın yüceliği, azameti ve sıfatlarıdır. Bu âyetinde hem zikir, hem de zikredilenin fazileti olarak iki fazilet bir araya gelmiştir. Bir kısmında ise sadece zikir fazileti vardır. Kâfirlerin kıssalarında olduğu gibi. Bu âyetlerde zikredilenin bir fazileti yoktur, çünkü zikredilenler kâfirlerdir. Keza Allah'ın isim ve sıfatlarının hepsi de azamet ve fazilette müsavidir, aralarında farklılık yoktur.

Hız. Peygamber'in anne ve babası İslâm gelmeden önce öldüler. Kâsım, Tâhir ve İbrahim Allah Resulünün oğulları, Fâtıma, Rukiyye, Zeynep ve Ümmü Gülsüm de kızları idiler,

İnsan tevhid ilminin inceliklerinden herhangi birinde güçlölkle karşılaşırta, sorup öğreneceğı bir âlim buluncaya kadar, Allah katında doğru olan ne ise, ona inanması gerekir. Böyle bir kimseyi arayıp bulmakta gecikmesi caiz değildir. Bu hususta tereddüt edilerek beklemek mazur görülmez. Eğer tereddüt ederek beklerse, kâfir olur.

Mîrac haberi hakttır. Onu reddeden sapık bir bid'atçı olur. Deccal'in, ye'cüc ve me'cüc'ün ortaya çıkması, güneşin batıdan doğması, Hz. İsa'nın gökten inmesi ve sahih haberlerde bildirilen kıyamet alâmetlerinin hepsi de hakttır.

Yüce Allah, dilediğini doğru yola hidâyet eder.

EBÛ HANÎFE'NİN OSMAN EL - BETTÎ'YE YAZDIĞI RİSALE

Hamd âlemlerin Rabbi'ne, salât ve selâm Efendimiz Hz. Muhammed'in bütün âl ve ashabına olsun.

İmam Husamu'd-din b. el-Huseyn b. el-Haccac es-Seğnâkî, Hâfızuddin Muhammed b. Muhammed el-Buharî'den; o, Şemsu'l-eimme Muhammed b. Abdü's-Settâr el-Kerderî'den; o, Burhanüddin Ebi'l-Hasan Ali b. Ebi Bekr b. Abdi'l-Celil el-Merginânî'den; o, Ziyâuddin Muhammed b. el-Huseyn b. Nasır el-Yersûhî'den; o, Alâeddin Ebi Bekr Muhammed b. Ahmed es-Semerkindî'den; o, Ebu'l-Muîn Meymûn b. Muhammed el-Mekhûlî en-Neseî'den; o, Ebû Zeke-riyya Yahya b. Mutarrif el-Belhî'den; o, Ebû Salih Muhammed b. el-Huseyn es-Semerkindî'den; o, Ebû Said Muhammed b. Ebi Bekr el-Büstî'den; o, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Fârisî'den; o, fakih Nusayr b. Yahya'dan; o, Ebû Abdullah Muhammed b. Semâa et-Temîmî'den; o, İmam Ebû Yûsuf Yakub b. İbrahim el-Ensârî'den, o da İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'den (Allah hepsinden razı olsun) rivayet ettiğine göre, Ebû Hanîfe şöyle dedi:

Rahman ve Rahîm Olan Allah'ın adıyla

Ebû Hanîfe'den Osman el-Bettî'ye. Sana selâm olsun. Ben kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a hamdederim.

İmdi; ben sana Allah'a karşı tâat ve takva tavsiye ederim. Allah hesaba çekici ve cezalandırıcı olarak kâfidir. Mektubun bana ulaştı, hakkımda belirttiğin nasihatlerini anladım. Bu konuda gayretin olduğunu yazmışsın. Durum bizim için de aynıdır. Benim "dalâlette kalmış mı'min" dediğimi duyduğunu, bunun sana ağır geldiğini ve seni, hayır ve nasihat hususunda bana mektup yazmaya sevkettiğini belirtiyorsun. Oysa ben yemin ederim ki, Allah'ın rızasından uzak bir şeyi işleyen bir kimse için, hiçbir mazeret bahis konusu olamaz. İnsanların ihdas ettikleri ve kendiliklerinden ortaya koydukları şey, onları hidayete ulaştırmaz.

Aslolan, Kur'ân-ı Kerîm'in getirdiği ve Hz. Peygamberin davet ettiği, insanlar arasında tefrika ortaya çıktığı devreye kadar, Hz. Peygamber'in ahabının yapmakta devam edegeldikleri şeylerdir. Bundan başkası ile amel edenler bid'atçı ve kendiliklerinden ihdas edicilerdir. Sana yazdığım mektubu anla ve hakkımdaki düşüncelerinden sakın, şeytanın senin zihnine kötü düşünce sokacağından kork. Allah bizi ve seni taatıyla korusun. O'ndan bizim ve senin için rahmetiyle muvaffakiyetler diler, şöyle deriz:

Allahu Taâlâ, Hz. Muhammed'i göndermeden önce, insanlar Allah'a şirk koşma durumunda idiler, Allah Hz. Muhammed'i, insanları İslâm'a çağırması için gönderdi. O da, insanları Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun bir olduğu ve ortağı bulunmadığına şehâdete ve Allah'tan gelen her şeyi kabul etmeye çağırdı. İslâm'a giren kimse mü'min, şirkten uzak, malı ve kanı hürmete lâayık, müslümanların hak ve hürmetine sahip oldu. Hz. Peygamber'in daveti esnasında İslâm'ı terkeden; kâfir, imandan uzak ve malı ve kanı helâl sayıldı. Böyleleri için ya müslüman olmaları yahut da öldürülmeleri dışında bir şey kabul edilmez. Fakat Allah'ın cizye alınıp dinlerinde serbest bırakılmaları yönünde kitap ehli olanlar için verdiği hüküm, bunun haricindedir. Daha sonra iman ve tasdik edenler için farızalar nazil oldu. Sonra o farızaları imanla birlikte işlemek de amel oldu. Bunun için Allah Kur'ân-ı Kerîm'de "İman edip, salih amel işleyenler..."¹, "Kim Allah'a iman eder ve salih amel işlerse..."² buyurur. Bu âyetlerin birçok benzerleri Kur'ân'da mevcuttur. Buna göre ameli işlemeyen tasdiki kaybetmiş olmaz, amel olmadan da tasdik mevcut olur. Ameli terkeden kimse, ameli terkenden dolayı tasdiki kaybetmiş olsaydı, iman ismi ve hürmetinden de çıkmış olurdu. Oysaki zayi edenler, sadece tasdiki zayi etmelerinden dolayı, iman isminden, hak ve hürmetinden uzaklaşıp eski halleri olan şirke avdet etmiş olurlar.

Keza, insanların tasdik konusunda birbirinden farklı olmadıkları, birbirinden az yahut da çok tasdik edici olmamaları, fakat bunun yanında amel konusunda birbirinden farklı oldukları durumu da, tasdik ve amelin farklı şeyler olduğunu ortaya koymaktadır. İnsanlara terettüb eden farızalar farklıdır. Sema ehli ile peygamberlerin dini aynıdır. Bunun için Allah "O, size, dinden Nuh'a emrettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz; dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye, kanun yaptı..."³ buyurur.

1 Bakara 2/25, 82, 277.

2 Tegâbün 64/ 7, Talak65/ 11.

3 Şura 42/13.

Bil ki, Allah'ı ve Resullerini tasdik etmekten hasıl olan hidayet, farz kılınan amellerdeki hidayet gibi değildir. Bunu anlamak sana niçin güç geliyor? Halbuki sen o kimseyi, tasdiki dolayısıyla Allah'ın kitabında belirttiği gibi mü'min; farızaların bir kısmını bilmediğinden ötürü de cahil olarak isimlendiriyorsun. Cahil olan bilmediğini öğrenir. Allah ve Resulünü bilmekten sapıp uzaklaşan kimse, insanların mü'min oldukları halde öğrenebilecekleri şeyi bilmekten sapan kimse gibi olur mu? Allahu Teâlâ farızaları bildirirken şöyle buyurur. "Allah, yanılmayasmız diye size bunları açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilir"⁴, "Şayet şahit kadınlardan biri unutursa diğeri ona hatırlatır"⁵, "Musa dedi ki: Ben o işi henüz doğru yolu görmeyecek halde iken yaptım."⁶ Yani cehaletle işledim demektir. Bu hususun kabul edilmesinde, Allah'ın kitabı ve Hz. Peygamberin sünnetindeki delillerin anlaşılması senin gibi bir kimseye zor gelmeyecek kadar açık ve aşikârdır. Sen; zâlim mü'min, günahkâr mü'min, âsi mü'min ve hatalı mü'min demiyor musun? İman hususunda hidâyete ulaşmış olan kimse, zulüm ve hata ettiği konuda doğru yolu bulmuş olur mu? Yahut hak konusundaki hatadan dolayı delalette olur mu? Hz. Yakub'un oğulları, babalarına "Sen eski dalaletindesin"⁷ demişlerdi. Onların bu ifadeleri ile "sen eski küfründesin," mânâsını kasdettiklerini zannediyor musun? Allah, seni böyle anlamaktan korusun, zira sen Kur'ân'ı bilen bir kimsesin.

Bil ki; durum, senin bize yazdığın gibi, insanlar farızalardan önce tasdik ehli idiler, daha sonra farızalar geldi şeklinde olursa, tasdik ehlinin tasdik ismine hak kazanmaları, ancak amellerle mükellef olmaları zamanında mümkün olurdu. Bundan önce onları, dinlerini ve senin katında durumlarının ne olduğunu bana açıklamadın. O takdirde onlar, tasdik edici durumuna, amellerle mükellef kılındıkları zaman hak kazanırlar. Eğer onların mü'min olduklarını, haklarında müslümanların hükümlerinin ve hürmetinin icra edileceğini iddia edersen, doğru söylemiş olursun. Bu konuda isabet olduğu için ben de sana mektup yazmadım.

Eğer onların kâfir olduklarını söylersen, bid'atçı olup, Hz. Peygamber ve Kur'ân'a muhalefet etmiş olursun. Ehli bid'atten, hakkı reddedenlerin sözlerini kabul eder, onun ne kâfir ne de mü'min olduğunu söylersen, bil ki bu düşünce bid'at olup, Hz. Peygamber ve ashabına karşı bir muhalefet teşkil eder.

Hz. Ali ve Hz. Ömer, mü'minlerin emiri ismiyle anıldılar. Ashap onları mü'minlerin emiri diye isimlendirirken, bütün farızalarda itaatkâr olanların emiri mânâsını

4 Maide 5/175.

5 Bakara 2/282.

6 Şuarâ 26/20.

7 Yusuf 12/95.

mı kastediyorlardı? Hz. Ali kendisiyle harbeden Şam ehlini, kazıyye kitabında "mü'minler" olarak isimlendirmiştir. Hz. Ali kendileriyle harbederken, onlar işledikleri amelde hidâyeti bulmuşlar mıydı? Hz. Peygamberin ashabı birbiriyle savaştı. Karşılıklı savaştan zümrelerin, her ikisi de fiillerinde hak ve hidâyete ermiş değillerdir. el-Bâğiye=mütecaviz zümre ismi sana göre nedir? Allah'a yemin ederim ki kible ehlinin günahları arasında, adam öldürmekten, hele Hz. Peygamberin ashabının kanlarını dökmekten daha büyük bir günah bilmiyorum. Çarpışan iki zümrenin sana göre isimleri nedir? Her ikisi de aynı zamanda isabetli değildir. Eğer her ikisinin de isabetli olduğunu söylersen, o takdirde bid'at işlemiş olursun. Her ikisi de isabetsizdir, dersin yine bid'atçı olursun. Eğer ikisinden biri hidayet üzere, dersin diğerinin durumu nedir? Eğer Allah bilir dersin, isabet etmiş olursun. Sana yazdığım bu hususu anlamaya çalış.

Bil ki; benim görüşüm şudur: Kible ehli mü'mindir. Onları terkettikleri herhangi bir farızadan dolayı imandan çıkmış kabul etmem. İmanla birlikte bütün farızaları işleyerek Allah'a itaat eden kimse, bize göre cennet ehlidir. İmanı ve ameli terkeden kimse ise, kâfir ve cehennemlidir. İmanı bulunduğu halde, farızaların bazısını terkeden kimse, günahkâr mü'mindir. Onun azap görmesi yahut affedilmesi Allah'ın dilemesine bağlıdır. Eğer Allah ona azap ederse, günah işlediğinden dolayı azap eder, günahını mağfiret buyurursa, affeder. Ben Hz. Peygamber'in ashabı arasında bizden önce geçen ihtilaflar için, "Allah en iyisini bilir" diyorum. Kible ehli için senin de bundan başka düşündüğünü zannetmem. Çünkü bu Allah Resulünün ashabının, sünnet ve fıkıhın hamillerinin meselesidir. Arkadaşın Ata b. Ebî Rebah da bu görüşte idi. Biz onun için de, bu hususun Hz. Peygamberin ashabının meselesi olduğunu belirtiyoruz. Arkadaşın Nâfi de bu görüşte idi, fakat o, bu hususta İbnu Ömer'den ayrıldı. Salim b. Saîd b. Cübeyr de, bunun Hz. Peygamber'in ashabının meselesi olduğunu söylemiştir. Arkadaşın Nâfi, Abdullah b. Ömer'in görüşünün de böyle olduğunu iddia etti. Keza Abdulkerim'in Tavus'dan, onun da İbn Abbas'tan naklettiğine göre, onun görüşü de bu yöndedir. Hz. Ali'nin kazıyye kitabını yazarken, çarpışan iki zümrenin ikisini de, mü'min olarak isimlendirdiği bana ulaşmıştır. Karşılaştığımız, senden haber getiren yakınlarınız, Ömer b. Abdulaziz'in de bu görüşte olduğunu, daha sonra "Bu konuda bana bir kitap yazın," diyerek bunu evladına öğretmeye koyulduğunu, bunun öğretilmesini emrettiğini, arkadaşlarının da bunu öğrettiklerini rivayet ettiler. Bu durum ise müslümanlarca kabul gördü.

Bil ki; bildiğiniz ve insanlara öğrettiğiniz şeylerin en faziletlisi sünnettir. Senin için lâıyk olan, sünneti öğrenmeleri gereken ehil kimseleri bilmendir.

Zikrettiğin mürcie meselesine gelince: Bid'at ehli hak ve doğruyu söyleyen kimseleri bu isimle isimlendirirse, hakkı söyleyenlerin bunda ne günahı vardır? Oysaki böyle isimlendirilenler, adaletli ve sünnet ehli kimselerdir. Mürcie ismini de ancak onlara düşman olan kimseler vermiştir. Yemin ederim ki, insanları hakka çağırırsan, onlar da bu konuda sana tabi olsalar, daha sonra da sen onları kötülüklerle tavsif etsen, bu hakka zarar vermez. Onlar böyle yaparlarsa, buna bid'at denir. Bu durum, hakikat ehlinden aldığın hususlara, noksanlık ve kusur getirir mi?

Eğer mektubun ve açıklamaların uzayacağı endişesi olmasaydı, yazdığın hususlarda, geniş cevaplar verirdim. Senin için müşkil olan veya bid'atçıların sana ulaştırdıkları konular olursa, bana bildir. İnşâallah, sana o konularda cevap veririm. Senin ve benim için hayra vesile olacak hususlarda asla kusur etmem. Kendisinden yardım dilenen, ancak Allah'tır. Selâm iletmek ve ihtiyaç için mektup yazmayı ihmal etme. Allah bize, iyi bir akıbet ve temiz bir hayat nasib etsin. Allah'ın selâmı, rahmet ve bereketi senin üzerine olsun.

Allah'a hamd olsun. Cenâb-ı Hak, Efendimiz Hz. Muhammed'e, onun yakınlarına ve ashabına, hepsine salât ve selâm eylesin.



EBÛ HANİFE’NİN VASIYYETİ

Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla

İman; dil ile ikrar, kalp ile tasdiktir. Sadece ikrar iman olmaz. Çünkü sadece ikrar iman olsaydı, bütün münafıkların mü’min olmaları gerekirdi. Keza sadece tasdik de iman olmaz. Eğer sadece tasdik iman olsaydı, bütün kitap ehlinin mü’min olması gerekirdi. Zira Allah; **“Allah şahitlik eder ki, münafıklar yalancıdırılar.”**¹ ve **“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler Peygamber’i oğullarını tanır gibi tanırırlar.”**² buyurmaktadır.

İman artmaz ve eksilmez. Çünkü, imanın artması ancak küfrün azalmasıyla; eksilmesi de küfrün artmasıyla tasavvur olunabilir. Bir şahsın aynı durumda mü’min ve kâfir olması nasıl mümkün olur? Mü’min gerçekten iman eden, kâfir de gerçekten inkâr eden kimsedir. İmanda şüphe olmaz. Zira Yüce Allah **“Onlar gerçekten mü’minlerdir.”**³ ve **“Onlar gerçekten kâfirlerdir.”**⁴ buyurmaktadır. Hz. Muhammed’in ümmetinden âsi olan kimselerin hepsi gerçekten mü’min olup, kâfir değillerdir.

1 Münâfikûn 63/1.

2 Bakara 2/146.

3 Enfâl8/4.

4 Nisâ, 4/151.

Amel imandan ayrı, iman da amelden ayrı şeylerdir. Mü'minin bir çok zaman bazı amellerden muaf tutulması bunun delilidir. Bu muaflık halinde mü'minden imanın gittiği söylenemez. Adet gören bir kadın, namazdan muaf'tır. Bu durumda, ondan imanın kaldırıldığını, yahut imanın terkedilmesinin emredildiğini söylemek caiz değildir. Şâri' o kimseye "orucu terket, sonra da kaza et" demiştir. Fakat "İmanı bırak, sonra kaza et" denilmesi caiz değildir. Fakirin zekât vermesi gerekmez, demek caizdir. Fakat fakirin iman etmesi gerekmez, demek caiz değildir.

Hayrın ve şerrin takdiri Allah'tandır. Eğer bir kimse hayır ve şerrin takdirinin Allah'tan başkasından olduğunu söylerse, o kimse Allah'ı inkâr ve tevhid inancını iptal etmiş olur.

Ameller; fariza, fazilet ve masiyet olmak üzere üç kısma ayrılır. **Farîzalar**, Allah'ın emri, dilemesi, muhabbeti, rızası, kazası, kudreti, ilmi, muvaffak kılması, yaratması ve Levh-i Mahfûz'da yazması ileldir. **Fazilet** (farz olmayan ameller) Allah'ın emri neticesi olan amel değildir. Eğer öyle olsaydı, fariza olurdu. Fakat fazilet olan ameller Allah'ın dilemesi, muhabbeti, rızası, kaderi, kazası, hükmü, ilmi, muvaffak kılması, yaratması ve Levh-i Mahfûz'da yazması neticesidir. **Ma'siyet** olan amel Allah'ın emri neticesi değildir, fakat Allah'ın muhabbeti, rızası ve muvaffak kılması olmaksızın; dilemesi, kazası, takdiri, hızlanı (yardımsız bırakması), ilmi ve Levh-i Mahfûz'da yazması ileldir.

Allah'ın ihtiyacı olmaksızın Arş üzerine istiva ve istikrarı vardır. Muhtaç olmaksızın arşı ve başkalarını muhafaza eder. Eğer Allah muhtaç olsaydı, mahlûklar gibi, âlemi icad ve tedbire kadir olamazdı. Oturmak ve karar kılmaya muhtaç olsaydı, Arş'in yaratılmasından önce Allah'ın nerede olduğu sorusu ortaya çıkardı. Yüce Allah bundan münezzehtir.

Kur'ân, Allah-u Taâlâ'nın mahluk olmayan kelâmı, vahyi, tenzili, ilâhî zâtının aynı olmayan, zatından da ayrı düşünölemeyen kelâm sıfatıdır. O, mushaflarda yazılı olup dille okunur, kalplerde yer tutmaksızın muhafaza edilir. Mürekkep, kâğıt ve yazıların hepsi mahlûktur. Zira bunlar kulların fiilleri sonucudur. Fakat Allah'ın kelâmı mahlûk değildir. Yazılar, harfler, kelimeler, işaretler kulların anlama ihtiyacından dolayı mânâyâ delalet eden şeylerdir. Allah'ın kelâmı zâtıyla kaim olup, mânâsı bu delalet edici şeylerle anla-

şılır. Allah'ın kelâmının mahlûk olduğunu söyleyen kimse kâfir olur. Allahu Teâlâdaima kendisine ibâdet edilen mabuddur. Kelâmı ise kendisinden ayrıl-maksızım okunan, yazılan ve hıfzolunandır.

Peygamberimiz Hz. Muhammed'den sonra bu ümmetin en faziletlisi Ebû Bekr es-Siddîk, sonra Ömer, sonra Osman, sonra da Ali'dir (Allah hepsinden razı olsun). **“İlk önce iman edenler, herkesi geçenlerdir. Allah'a yakın olanlar onlardır. Onlar naîm cennetlerindedir.”**⁵ âyeti bu hususu ifade eder. Önceliği olan herkes daha faziletlidir. Onları her mü'min ve muttaki sever, buğz edenler münafık ve kötü kimselerdir. Kullar amelleri, ikrarları ve marifetleri ile mahlûkturlar. Fail mahlûk olunca onun fiillerinin evleviyetle mahlûk olması gerekir.

Allahu Taâla mahlûkatı âciz ve zayıf, güçleri olmaksızın yaratmıştır. Onla-rın yaratıcı ve rızıklandırıcısı **“Sizi yaratan, sonra besleyen, sonra sizi öldüren, sonra diriltten Allah'tır.”**⁶ âyetine göre Allahu Taâlâ'dır. Helâl kazanç ve helâlinden mal biriktirmek helâldir. Haramdan mal biriktirmek ise haramdır. İnsanlar üç kısma ayrılır: İmanında samimi olan mü'min, küfrün-de direnen inkarcı kâfir ve nifakında sebat eden iki yüzlü münafık. Allahu Teâlâmü'mine ameli, kâfire imanı, münafığa da ihlası farz kılmıştır. **“Ey in-sanlar; Rabbinizden korkun”**⁷ âyetinde ey mü'minler, Allah'a itaat edin, ey kâfirler; Allah'a iman edin, ey münafıklar; ihlaslı ve samimi olun, mânâsı vardır.

İstitâat (kulun fiili için gerekli güç) fiilden önce de sonra da değil, ancak fiille beraberdir. Eğer istitâat fiilden önce olsaydı, kul ihtiyacı anında Allah'tan müs-tağni olurdu. Bu ise **“Müstağni olan Allah'tır. Sizler ise muhtaçsınız.”**⁸ âyetine muhalif olurdu. İstitâatin fiilden sonra olması, fiilin takat ve istitâatsız meydana gelmesini gerektireceği için imkansızdır.

Mestler üzerine meshetmek vârid olan hadîse göre caiz olup; mukim için bir gün bir gece, yolcu için üç gün üç gecedir. Hadîs, mütevatire yakın olduğu için inkâr edenin küfründen korkulur. Sefer halinde namazları kısaltmak ve oruç tutmamak ruhsattır. **“Sefere çıktığınız zaman namazı kısaltmanızda beis**

5 Vâkıa 56/10.

6 Rûm 30/40.

7 Hac, 22/1.

8 Muhammed 47/38.

yoktur.”⁹ ve “İçinizden kim hasta olur veya seferde bulunursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar.”¹⁰ âyetleri bu hususu ifade etmektedir.

Allahu Teâlâ Kalem’e yazmasını emretmiş, Kalem de “**Ne yazayım ya Rabbi**” demiştir. Allah-u Taâla da ona “**Kıyamete kadar olacak şeyleri yaz**” buyurmuştur.¹¹ “**Onların işledikleri her şey defterlerde kayıtlıdır. Küçük, büyük her şey yazılıdır.**”¹² âyeti bu hususu belirtmektedir.

Şüphesiz kabir azabı vardır. Münker ve Nekir suali haktır. Bu konuda hadîsler varid olmuştur. Cennet ve cehennem haktır ve ehli için yaratılmıştır. Allah mü'minler için cenneti “**Müttakiler için hazırlanmıştır**”¹³, kâfirler için de cehennemi “**Kâfirler için hazırlanmıştır**”¹⁴ âyetlerinde yarattığını belirtmiştir. Allah cennet ve cehennemi sevap ve ceza için yaratmıştır. Mizan haktır. “**Kıyamet günü adalet terazilerini kuracağız. Hiç bir kimse, hiç bir şeyde haksızlığa uğramayacaktır.**”¹⁵ âyeti bunu ifade eder. İnsanın kitabını (amel defterini) okuması haktır. “**Kitabını oku! Bu gün senin nefsin kendi hesabını görmek için kâfidir.**”¹⁶ âyeti bunun delilidir.

Allah, nefisleri ölümden sonra da elli bin sene miktarmca tutan günde; ceza, sevap ve hakların edası için diriltir. “**Şüphesiz, Allah kabirlerde bulunanları diriltecektir.**”¹⁷ âyeti bu hususu belirtir. Cennet ehlinin, Allahu Taâlâ'ya keyfiyet, teşbih ve cihet olmadan mülaki olmaları haktır. Peygamberimiz'in (Allah salât ve selâm eylesin) şefaati büyük günah işlese de, cennet ehli olan her mü'min için haktır. Hz. Aîşe, Hz. Hatice'den sonra kadınların en faziletlisi, mü'minlerin annesi, zinadan uzak, Râfizîler'in iftira ve iddialarından berîdir. Kim ona zina isnadında bulunursa, kendisi zina mahsûlüdür.

9 Nisa 4/101.

10 Bakara 2/184.

11 bk. Ebu Davud, “sünne”, 16, Tirmizî, “kader” 17, İbn Hanbel, Müsned V, 217, 218, 219.

12 Kamer. 54/52-53.

13 Ali İmran 3/133.

14 Bakara 2/24.

15 Enbiya 21/47.

16 İsrâ 17/13.

17 Hac 22/7.

Cennet ehli cennet'te, cehennem ehli de cehennem'de ebedî kalacaklardır. Zira Allahu Teâlâ mü'minler için **“Onlar cennetliklerdir, orada ebedî kalacaklardır.”**¹⁸ kâfirler için de **“Onlar cehennemliklerdir, orada ebedî kalacaklardır.”**¹⁹ buyurmaktadır.

18 Bakara 2/39.

19 Bakara 2/217.

Ebu Hanife İslâm fıkında kendisine kadar devam eden rey ekolü'nün, asrındaki en mühim simasıdır. bizzat kendisinin ifadesine göre, bir mesele hakkında Hz. Peygamber'den gelenleri mutlaka kabul eder, Sahabeden gelenleri seçer, birini diğerine tercih eder fakat hepsini terketmezdi. Bundan başka tabiilerin ictihadına gelince, kendisini onlara uyma durumunda görmezdi. Onların ictihad ettiği gibi kendisinin de ictihad edeceğini ifade ederdi. Onun ictihadında sırasıyla uyduğu esaslar kitap, sünnet, sahabe sözleri, kıyas, istihsan, icma ve örf'tür.

Ebu Hanife Ehli Sünnet'in itikadî görüşlerinin ortaya çıkmasında büyük rolü olan bir alimdir. İtikadî konularda bilhassa soru-cevap tarzında zamanımıza kadar intikal eden eserleri Maturidi Kelâm ekolü'nün temellerini teşkil etmiştir. Bu eserler ehli sünnet inancının temellerini özlü ve mantıklı bir şekilde önümüze sermektedir. Kitaplarında görüleceği üzere, birçok fırkaların mutaassıp görüş ve kanaatlerine karşı İslâmın müsamahasını savunmuştur.



ISBN 978-975-548-178-4



www.ilahiyatvakfi.com